XXXV ANUL XXXV

NR. 9—10 SEPTEMVRIE—OCTOMVRIE 1945

REVISTA TEOLOGICĂ

Latifundiile noastre

REDACȚIA ADMINISTRAȚIA

SIBIU, ACADEMIA TEOLOGICĂ ANDREIANĂ

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ ÎNTEMEIAT ÎN 1907

APARE LUNAR

SUB PATRONAJUL I. P. SF. MITROPOLIT **NICOLAE** AL ARDEALULUI

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA:

ACADEMIA TEOLOGICĂ „ANDREIANĂ", SIBIU, STR. MITROPOLIEI 24—28

ABONAMENTUL PE UN AN: 2500 LEI

Pentru studenţii in Teologie: 2000 Lei

Inscrisă în Registrul special al Tribunalului Sibiu sub nr. 1—1938
Autorizaţia Cenzurii Militare a Presei nr. 2147—1944

ÎN ACEST NUMĂR:

LATIFUNDIILE NOASTRE

Ordinea articolelor e determinată numai de consideraţiuni tehnice

TIPARUL TIPOGRAFIEI ARHIDIECEZANE

ANUL XXXV Septemvrie—Octomvrie 1945 NR. 9—10

REVISTA TEOLOGICA

ORGAN PENTRU ȘTIINȚA ȘI VIAȚA BISERICEASCĂ

DIRECTOR: Prof. Dr. GRIGORIE T. MARCU

EDUCAȚIA RELIGIOASĂ ÎN FAMILIE

de

SEPTIMIA P. GHERMAN

Profesoară la Școala normală de fete „A. Șaguna", Sibiu

„Cunoștința lui Dumnezeu nu vine niciodată numai dela știința singură; adevăratul Dumnezeu există numai în credința copilărească; sufletul unui copil, în simplicitatea lui, vede ceea ce nici o inteligență nu poate pătrunde" — spunea marele Pestalozzi.[1]

„Cei șapte ani de-acasă" sunt comoara de bun simț și duioasă amintire din care se împărtășește o viață întreagă fiecare om. Greșesc cei cari pun punctul de greutate pe școală și așteaptă totul dela ea, mai ales în ceea ce privește acele aspecte ale educației care se referă cu precădere la afectivitate și voință. Aici, rolul de căpetenie și influința cea mai mare îi revine familiei, căci în sânul ei își petrece copilul cea mai mare parte din timp.

Interesante sunt constatările făcute în acest sens de marele pedagog *Adolphe Ferrière,* cel mai neobosit susținător al școalei active, în lucrarea sa „Educația în familie".[2] Educația primei copilării, zice Ferrière, este făcută aproape întotdeauna numai de părinți. Când merge la școală, copilul petrece acolo aproximativ 5 ore pe zi; deci 30 ore pe săptămână, 1.500 ore într'un an școlar de 300 zile,

[1] Cum își învață Gertruda copiii. Scrisoarea XIV.

[2] Trad. rom. de Maria Dobre. București, „Cultura Românească", f. a.

15.000 ore în zece ani de şcolaritate. Restul timpului — adică 40.000 ore — copilul aparţine familiei. (Din restul timpului de 72.000 ore s'au scăzut 32.000 ore de somn). Dacă la cele 40.000 ore se adaugă 25.000 ore de veghe din primii cinci ani, însemnează că influinţa familiei se exercită în 65.000 ore, iar a şcoalei în 15.000 ore.

Important este deasemenea şi raportul dintre copil şi adult: în familie, 2 părinţi la 4 copii; în şcoală, 1 dascăl la 50 copii. Inmulţind această influinţă educativă a adulţilor cu numărul orelor de mai sus, se ajunge la următoarea proporţie: *în comparaţie cu familia, şcoala lucrează cu 300 faţă de 32.500, sau cu 1 faţă de 108.*

Reiese clar de-aici că *direcţia de comportare a insului în viaţă şi desvoltarea personalităţii umane sunt determinate de primele îndrumări pe care este chemată să le dea familia.*

Fără să exagerăm, putem afirma că toate greutăţile ce le întâmpină educatorul în şcoală sunt datorite influinţei familiei, pregătirii şi mentalităţii ei. Constatarea aceasta este valabilă şi pentru aspectul *pozitiv* al influinţei familiei. De aceea socotim familia *factor de bază*, cu importanţă *decisivă*, în educaţia copilului — şi mai ales în *educaţia religioasă,* aceasta fiind în simfonia procesului educativ, singurul instrument care poate da armonie perfectă fiinţei omeneşti.

In complexul de afectivitate şi voinţă al naturii omeneşti, religia are cele mai adânci rădăcini. Sentimentul de umilinţă şi veneraţiune, ca şi dorul desăvârşirii, mijlocesc legătura intimă cu realitatea.

„Credinţa religioasă este încredinţarea că realitatea din care suntem şi noi un crâmpei — „scântei divine" (Comenius) — are un sens raţional bun, pe care eu îl pot cunoaşte; că lumea şi destinul nu sunt o grămadă de întâmplări oarbe şi fără ţintă, ci sunt determinate de o idee a binelui, de Dumnezeu pretutindenea aflător şi prea bun".[1]

Religia s'a născut din trebuinţa ce o simte omul de a stabili armonia dintre eul său şi puterea căreia îi atribue

[1] *Fr. Paulsen:* Introducere în filosofie. Ed. II, Bucureşti 1924, p. 353.

direcţiunea superioară a tuturor lucrurilor şi a vieţii sale. O plăcere deosebită şi o bucurie misterioasă simte omul când are conştiinţa acestei armonii. Fără a-şi formula un scop al educaţiei, urmărind însă vocea interioară a bunului simţ, care-i îndeamnă pe părinţi să-şi îndrumeze copiii către idealul „om cumsecade", familia desvoltă sentimentul religios prin întărirea credinţei într'un principiu creator şi conducător al vieţii, subordonând viaţa fiecăruia, acestui principiu, pentru a deveni creştini luminaţi membrii folositori ai Bisericii şi cetăţeni vrednici ai neamului.

Prin ascultare, stimă, iubire, speranţă şi încredere faţă de părinţi, se desvoltă în inima curată a copilului sentimentele superioare prin care se ajunge la formarea personalităţii spirituale a omului de mai târziu.

„Sentimentul religios formează unul din atributele naturii omeneşti; copilul aduce, cu naşterea lui, germenul acestui sentiment. Familia este acea care are în primul rând chemarea să cultive acest sentiment, formând o temelie solidă pentru şcoală, putând astfel construi, pe această temelie, opera trainică a educaţiei religioase".[1]

Fără transplantarea acestei credinţe în copii, ei nu le vor ierta niciodată părinţilor dezinteresul faţă de această problemă vitală. Copiii trebue să aibă în părinţi o icoană vie de religiozitate, după care să se formeze şi ei.

Dintre membrii familiei, *mamei* îi revine rolul covârşitor; ea l-a adus pe copil în lume, ea să-i călăuzească — cu seninătatea şi duioşia caracteristică ei, dintre toate fiinţele de pe pământ, — primii şi cei mai grei paşi. Negrăit de mare răspundere e aceasta, dar şi nemăsurat de mare bucurie, când va avea în „odorul" ei sprijinul cald al bătrâneţelor.

Mama învaţă pe copil să cunoască şi să iubească pe Dumnezeu, căci religia copilului depinde de felul de a fi al ei şi nu de felul în care ea sau tatăl vorbesc.

„Dacă părinţii însoţesc totdeauna copiii la biserică, lămurindu-le practicile religioase din viaţa de toate zilele, explicându-le misterul naturii — fructul unui act divin —

[1] *Fl. Cristescu* şi *G. G. Bratu*: Metodica învăţământului primar, Ed. III, Bucureşti 1925, p. 24.

lămurindu-le frumusețea ce transpiră din citirea cărților sfinte, înfățișându-le tablouri religioase frumoase și atrăgătoare, învățându-i rugăciuni necesare pentru hrana spirituală zilnică, atunci iată atâtea lucruri sfinte ce pot fi împărtășite copiilor, iată atâta material ce le poate modela sufletul plăpând și mlădios, iată atâtea momente sortite să le formeze un fond spiritual religios pe care să se fundamenteze în timp o desăvârșită personalitate, lipsită de scăderile spirituale ale celor ce nu le-au cunoscut în frageda vârstă a copilăriei".[1]

Din familie îi rămân copilului primele amintiri. „Amintirile religioase câștigate în copilărie, constituesc în viața spirituală a copilului fondul religios moral care va determina ori când acte ce adesea nu pot fi explicate".[2] Amintirea momentelor de religiositate din copilărie constitue îndemnuri sau rețineri în actele vieții.

Amintirea clipelor când mergeam la biserică cu părinții, când ne rugam lui Dumnezeu cerând sau mulțumind, sunt momente înduioșătoare care ne măresc nevoia după Dumnezeu, sunt puncte luminoase pe care toată cazna vieții nu le poate știnge. Păstrate în subconștient, ele vor apărea în clipele grele ale vieții, fiind prilej de recreație sufletească, renaștere spirituală și desigur mijloace de mântuire.

In familie învață copilul *să se roage* și *cum* să se roage. „Ceasul de rugăciune de seara și dimineața, pentru aceasta este rânduit, ca să nu pierdeți din minte lucrul acesta niciodată. Căci omul care s'a deprins a mulțumi ori a se ruga lui Dumnezeu, acela nu e niciodată fără frâu în bucurii și fără mângăiere în necazuri. Tocmai de aceea, copii, omul trebue să caute a fi liniștit și senin, mai ales în ceasul lui de rugăciune. Ați văzut când mulțumiți lui tata pentru ceva, nu strigați și nu săriți în sus, ci liniștiți și cu vorbă puțină îl cuprindeți de gât. Iar când sunteți mișcați până în adâncul sufletului, atunci vă vin lacrimi în ochi. Vedeți, copii, tot așa se cuvine să se poarte

[1] Pr. *Ștefan D. Dobra*: Dostoiewski și tineretul. București 1938, p. 91.
[2] *Idem*, p. 85.

omul și față de Dumnezeu. Când vă bucurați din suflet pentru binele ce revarsă peste voi și când vă împinge inima să-i mulțumiți, se înțelege că atunci nu faceți vorbă multă și gălăgie, ci ochii vi se umplu de lacrimi, căci Tatăl vostru din cer este așa de milostiv. Vedeți, așa dar, dragii mamii, rostul rugăciunii, ca omul să rămână mereu mulțumit în sufletul lui către Dumnezeu și către semenii săi; și cine se roagă cu tot dinadinsul, acela are și purtări drepte și e iubit de Dumnezeu și de oameni toată viața sa".[1]

Fericită ești tu, mamă, al cărei copil se destăinuia în fața clasei că de câte ori se roagă, simte că inima îi bate tare, că-i este grozav de cald, că simte o bucurie ciudată, desigur privilegiul celor curați cu inima, cari știu cum trebue să stai de vorbă cu Tatăl ceresc. Dacă mama poate să-l învețe și rugăciuni cântate, atmosfera de religiositate care se creiază este desăvârșită.

Mama îl învață pe copil să iubească natura și tot ceea ce a făcut Dumnezeu. Iată ce zice în această privință marele pedagog Pestalozzi: „După ce l-a învățat la sânul ei să gângurească numele lui Dumnezeu, ea îi arată dragostea universală în soarele ce răsare, în râulețul ce murmură, în firele arborului, în frumsețea florilor, în picăturile de rouă; ea îi arată atotputința dumnezeească în el însuș, în razele ochilor lui, în mlădierea articulațiunilor lui și în sunetul glasului lui. Ea îi arată pretutindenea pe Dumnezeu și oriunde el vede pe Dumnezeu în lume, el iubește lumea. Bucuria ce i-o cauzează lumea lui Dumnezeu se amestecă în copil cu bucuria ce-i provoacă Dumnezeu. El îmbrățișează pe Dumnezeu, lumea și pe mamă-sa într'un singur și acelaș sentiment".[2]

Familia trebue să-i arate copilului icoana omenirii suferinde, să-l facă să vibreze la nenorocirea altuia și să fie gata de orice jertfă pentru a o alina. Tu, mamă, care rabzi adesea mucenicește, învață-ți copilul să știe înfrunta cu seninătate creștinească diferitele încercări ale vieții.

---

[1] *I. H. Pestalozzi:* Leonard și Gertruda, p. 124—125.

[2] *I. H. Pestalozzi:* Cum își învață Gertruda copiii, p. 311.

In serile lungi de iarnă, pentru uşurarea sufletului de grijile zilnice, citeşte din Sfânta Scriptură şi din alte cărţi religioase. Astfel de lecturi mângăe, oţelesc şi încurajează în viaţă.

Dumineca, frumos şi curat îmbrăcat, micuţul păşeşte pragul bisericii şi în virtutea obişnuinţei, participarea la slujba religioasă va deveni o necesitate a omului de mâine.

Praznicele religioase şi datinile legate de ele, atmosfera casei (icoane, candelă aprinsă) îi vor fi mai târziu plăcute aduceri aminte. Copilăria trăită în duhul credinţei creştine este baza cea mai solidă şi garanţia sigură a unei personalităţi fructuoase. Aşa plămădit şi dăltuit de familie, copilul porneşte spre şcoală şi parcă se aud cuvintele mamii în zorii primei zile petrecute în afară de casa părintească: „Copilul meu, este un Dumnezeu de care tu ai nevoe acum când tu nu mai ai nevoe de mine; este un Dumnezeu care te ia în braţele Lui când eu nu te mai pot proteja; este un Dumnezeu care cugetă la fericirea şi bucuriile tale când eu nu-ţi mai pot da nici bucurii nici fericire".[1]

In şcoală va trebui să înveţe şi să înţeleagă că numai credinţa satisface tendinţa spiritului nostru de a şti totul, prin minunile şi tainele ei, că numai ea ne arată calea mântuirii, că numai ea face pe oameni mai buni, că datorită ei viaţa în societate are sens şi că ea a conservat neamul românesc, cu tot trecutul lui sbuciumat.

Obligaţia ce revine şcoalei de a continua educaţia religioasă începută de familie, este însă o altă chestiune, care cuprinde mai multe probleme şi anume: aceea a profesorului de Religie care trebue să fie o adevărată personalitate, a orelor şi a manualelor de Religie.

Chiar acum, Ministerele Educaţiei Naţionale şi al Cultelor desbat problema orelor de Religie în şcoalele secundare. Nădăjduim într'o soluţionare fericită a acestei probleme vitale care este educaţia religioasă, o soluţionare

[1] *I. H. Pestalozzi:* Cum îşi învaţă Gertruda copiii, p. 297.

conformă cu aspirațiunile sufletești ale poporului nostru profund credincios.

La rândul ei, preoțimea să tragă consecințe practice din însemnătatea covârșitoare a educației religioase în familie.

De mai bine de un secol s'aud glasuri cari strigă părinților, dascălilor și neamului întreg: „Veniți să trăim pentru copii".

Fericiți cei ce-o fac cu toată inima — adică și preoții!

ȘTIRI ȘI DOCUMENTE DESPRE BISERICA ORTODOXĂ ARDELEANĂ DUPA 1761

CULESE DIN ARHIVA CONSILIULUI DE STAT ȘI A CABINETULUI IMPERIAL DIN VIENA

de

Prot. Dr. ȘTEFAN LUPȘA

4. DESTINAȚIA LĂSĂMÂNTULUI NOVACOVICI

In indicele arhivei Consiliului de Stat din Viena găsim la anul 1770 nota: GR. N. U. Bischofens-Verlassenschaft giebt einen Beytrag zum Waisenhaus in Siebenbürgen, 201, 1285.

Cele două acte la care trimite indicele (scartate înainte de 1929), dintre care unul conținea dispoziția împărătesei, din 25 III 1770, pentru contribuire, numai atâta spuneau că lăsământul Novacovici a contribuit cu o sumă oarecare pentru Theresianumul din Sibiu, iar nu că s'ar fi destinat întregul lăsământ, sau partea cea mai mare a lui, acestui orfelinat catolic, precum s'a afirmat.[1]

Dovada ne-o dă decizia imperială de mai jos, din 1772, care lasă averea Novacovici seminarului unit din Blaj, căruia îi fusese donată dela început.

Decizia definitivă se dă atât de târziu pe de o parte din cauza tărăgănării socotelilor privitoare la pretenția Statului față de lăsământ, în contul impozitului extraordinar (donum gratuitum) adunat de Dionisie dela preoții săi, pentru Stat, în cursul păstoriei sale,[2] iar pe de alta din cauza pre-

---

[1] Revista Teologică, Iunie 1941, p. 286; I. Lupaș: Istoria Bis. a Românilor ardeleni, Sibiu 1918, p. 123.

[2] Revista Teologică, Maiu 1941, p. 246. Act despre acest impozit și din 11 X 1765 la St. R.

tenţiilor ridicate de rudele episcopului defunct, de a li se face şi lor parte din averea rămasă.

La 18 IX 1771 îi scria cancelaria transilvană camerei că numai pe secretarul fostului episcop mai are să-l asculte guvernul ardelean şi îndată face socoteala impozitului extraordinar. In Ianuarie 1772 îi poruncea comisia in Transilvanicis guvernului, să termine odată această socoteală, tărăgănată de 5 ani. La 8 Mai 1772 li se trimiteau, la propunerea camerei, ordine imperiale scurte şi aspre atât tesaurariatului, cât şi baronului Bruckenthal, pentru terminarea socotelilor şi anchetei în chestia lăsământului Novacovici.[1]

Baronul Bruckenthal răspunde la 24 Iunie că ancheta guvernului în privinţa impozitului excepţional către Stat, adunat de Novacovici dela clerul său, e terminată, numai redactarea raportului mai e de făcut. Rezoluţia imperială porunceşte la 10 Iulie că dacă totuşi ar mai întârzia mult acel raport a sosi, să-i fie cerut din nou guvernului ardelean.[2]

La 14 Sept. 1772 camera îi prezenta în sfârşit raport împărătesei,[3] având deja la mână şi raportul de anchetă

[1] St. R. 1106—1772, V. d. Hofkammer vom 22 IV.

[2] St. R. 1644—1772.

[3] St. R. 2292—1772. V. der Kofkammer vom 14 Herbstmonat in Betreff der Verlassenschaft des n. u. Bischofes in Siebenbürgen Novakovich. 15 IX: Das sieb. Thesaurariat hat das Untersuchungsprotocoll wegen des von dem Bischofe Novakovich eingelieferten Doni gratuiti mit der Anmerkung eingesendet, dass vermög desselben, von dem Dono gratuito, nicht nur kein Überschuss in desselben Verlassenschaft zu finden, sondern noch 3 f. 33 kr. derselben zu ersetzen wären. Die Hofkammer stellet zugleich vor, es wäre unterm 18 IV 1768 die Novakovichische Erbschaft zu Verstärkung des unirten Seminarium Allergnädigst gewidmet worden, Hingegen sey über ein Protocoll vom 24 Veinmonat 1769 der zwischen dem Grafen Hadik und dem Metropoliten geschlossene Vergleich, dass von der in Hungarn sequestrirten Novakovichischen Verlassenschaft, dem Fiscus 8000 fl. zufallen sollen, also begenehmiget worden, dass, weil sowohl für den Fiscus, als für die Befreundte Rechtsgründe streiten, der erstere die Erbschaft, salvo jure quocunque in foro competenti probando, antretten solle. Nebst diesen 8000 f. wären noch in Siebenbürgen, theils in baaren, theils in Forderungen 1526 fl. 17 kr. aus der Novakovichischen Verlassenschaft, welche vermög des gedachten protocolls, in den Vergleich nicht gehörten, sondern dem Aerarium blieben. Hiervon wären dem Denuncianten Arsenius Popovics die Allergnädigst bewilligten 200 Ducaten anzuweisen, weil sie ihm

în privința impozitului, prezentat de guvern, cât și socoteala lăsământului, făcută de tezaurariat. Din ele camera trăgea următoarele concluzii:

Din donum gratuitum nu numai că n'a rămas niciun ban în lăsământ, ci încă Statul a încasat cu 3 fl. 33 cr. mai mult.

Lăsământul a fost destinat, prin rezoluția imperială din 18 IV 1768, seminarului unit din Blaj, pentru întărirea lui.

8000 de fl. din averea lui Novacovici s'au aflat în Ungaria, unde a murit el. Rudele au formulat pretenții la părți din acești bani. Mitropolitul Ioan Gheorghevici, reprezentantul rudelor, dar gata la orice concesii i-ar cere Curtea, fu înduplecat de contele Hadik să încheie învoiala din 24 X 1769, în sensul căreia banii intră toți în posesiunea fiscului, rudele fiind îndrumate la proces cu pretențiile lor.

N'au nimic rudele cu cei 1526 fl. 17 cr. descoperiți în urma denunțului lui Arsenie Popovici ca rămași dela Novacovici în Transilvania. Din ei numai denunțătorului îi trebuesc dați 200 de ducați, fiindcă i s'au promis prea grațios.

Intru cât asupra lăsământului (sau a părții lui mai mari) planează totuși amenințarea eventualei acțiuni în justiție a rudelor, camera propune ca el să nu fie predat încă seminarului unit, ci să fie depus la monetărie, cu 4 procente, seminarului dându-i-se deocamdată numai procentele.

Rezoluția imperială, iscălită la 19 IX 1772, aprobă întru toate propunerea; adaugă însă ordinul ca fiscul să nu aștepte ca rudele să atace în justiție, ci să pornească el acțiunea, citându-le la tribunal și combătându-le pretențiile.

---

schon durch ein Hofdecret versicheret worden wären, obschon die Verlassenschaft noch dem Anspruch der Befreundten unterliege. Der Überrest aber wäre, eben wegen des noch ungewissen Anspruches der Befreundten, nicht dem Seminarium zu verabfolgen, sondern bey dem Kupferamt gegen 4 pcte. anzulegen und nur die Interessen dem Seminarium zu geben.

RES. AUG.: Ich begnehmige in allen das einrathen; damit aber auch der Amtstand, ob und was die befreundten des verstorbenen Bischofs auf die Verlassenschaft für einen Anspruch machen können? ehestens ausgemacht werden möge. Solle der fiscus dieselbe der Ordnung gemäss vor Gericht citiren lassen und wider ihren allenfalls machenden Anspruch gerichtlich agiren 19 IX 1772. Stupan.

Iată, deci, că eram prea optimiști crezând că se va fi jenat curtea austriacă de lipsa de logică și echitate a destinării pentru pregătirea mai bună a misionarilor contra ortodoxiei ardelene a unui fond strâns din daniile celor bucuroși a jertfi pentru ortodoxia lor, răscumpărată și desrobită prin lupte și suferințe de peste două decenii. Curtea nu se jena: Voia să sugrume turma ortodoxă cu funie toarsă din lâna acesteia!

Providența permise aceasta poate și pentru pedepsirea arghirofiliei lui Dionisie,[1] de care păcat se lăsau cuprinși cei mai mulți episcopi sârbi ajunși a păstori peste Români. Nu se putea mai rafinată răsbunare, fie și postumă, contra celui ce scrisese cărți împotriva dogmelor deosebitoare de ortodocși ale catolicilor,[2] decât destinarea averii lui pentru școala de propovăduire a acelor dogme!

Ortodoximea ardeleană însă așeza încă un cărbune aprins pe capul asupritorilor săi, după cuvântul apostolului (Rom. 12, 20) și încă un drept în contul său la răsplata ce o păstrează cerul pentru cei ce sufăr nedreptatea cu răbdare.

[1] A. Bunea: Episcopii P. P. Aron și D. Novacovici. Blaj 1902, p. 243. Păcatul era agravat de împrejurarea că credincioșii episcopului dobândit cu atâtea jertfe plăteau și altora scump ortodoxia lor: celor ce făceau uz de toate asupririle ca să le-o smulgă.

[2] S. Dragomir: Istoria desrobirii religioase a Românilor ardeleni în secolul al XVIII-lea, Sibiu, vol. II, 1930, p. 253.

ETICA LUI ALDOUS HUXLEY

de

MARIANA EM. VASILESCU

Profesoară la Şcoala normală de fete „A. Şaguna", Sibiu

INTRODUCERE

Dacă morala este ştiinţa binelui şi a răului, atunci ea nu poate fi decât una singură, pentrucă în sensul abstract, metafizic, binele este unul singur şi răul de asemenea. Dar, deşi s'a arătat odată pentru totdeauna ce este binele şi ce este răul, deşi s'au fixat valorile şi legile morale şi s'au dat precepte şi principii care duc pe om până pe culmea perfecţiunii morale: asemănarea cu Dumnezeu, totuşi avântul din ce în ce mai mare al filosofiei a adus un regres în domeniul moralei. Dela o morală care era tot atât de una, sfântă şi universală ca şi Biserica lui Hristos, s'a ajuns la un număr nesfârşit de morale mărunţele, care nu au decât cel mult meritul unei originalităţi fragile şi inutile. Tot ce au bun în ele aceste pseudo-morale s'a spus mult mai bine înainte de către morala creştină. Iar tot ce au nou şi aparent original este greşit şi atât de fără rost, încât moralele acestea nu trăiesc decât atât cât le ajută haina unei exprimări frumoase.

Te întrebi uneori care ar putea să fie rostul acestor încercări. Trudnicele speculaţii metafizice au într'adevăr şi rost şi explicaţie. Ele caută să pătrundă dincolo de timp şi de spaţiu şi să cunoască lucruri al căror germene şi oglindire vagă le purtăm în noi şi care se cer lămurite cu o insistenţă dureroasă. Metafizica atinge astfel înălţimi superbe. Dar când se depărtează de adevărurile fundamentale ale creştinismului, adevărurile metafizicii devin nişte splendori inutile şi copilăreşti. De obiceiu, însă, speculaţiile metafizice, chiar când sunt departe de adevăr, au cel puţin meritul de a fi încercat — fiecare pe calea

sa — o apropiere de Dumnezeu, deşi uneori nu îi pronunţă numele.

Nu este acelaşi lucru cu morala. Morala creştină este mai mult decât suficientă şi atât de largă şi precisă, încât nimic nu i se poate scoate şi nimic în plus nu i se poate adăuga. Şi totuşi s'a venit cu atâtea contrafaceri ale ei, fără rost sau deadreptul vătămătoare, încât este necesară astăzi o apologetică a moralei creştine. Pentru teologi, aceste false etici prezintă un pericol minim. Dar pentru cei ce nu cunosc în toată profunzimea ei morala creştină, tonul convingător şi forma frumoasă a unor autori moralişti cuceresc şi conving. Pentru aceştia este nevoie de un îndreptar creştin şi chiar de un îndreptar ortodox.

Aldous Huxley, de a cărui concepţie morală ne vom ocupa în cele ce urmează, este unul dintre acei gânditori care pretind să dea un sistem de morală precis şi infalabil. Fără îndoială, Huxley, care nu trebue confundat cu naturalistul şi filosoful Thomas Henry Huxley (1825—1895), este un scriitor de renume mondial, tradus în multe limbi şi răspândit foarte mult. La noi, deşi i s'a tradus romanul *Contrapunct* şi câteva volume de nuvele, este totuşi vag cunoscut.

Scrisul lui Aldous Huxley este o propovăduire a unei doctrine. Nu se poate spune despre el că este un romancier sau un nuvelist pur. Literatura lui — exceptând cele dintâi volume — nu este decât un pretext pentru a expune teorii vaste, complexe, adesea uluitoare prin originalitatea lor, de cele mai multe ori utopice, alteori prezentate ca previziuni şi realizate cu câţiva ani mai târziu.

Doctrina lui Huxley este mai mult morală. Această morală nu o prezintă închegată în sistem, nu are studii speciale pentru ea, ci ideile lui morale sunt împrăştiate în mai toate cărţile pe care le-a scris. Nu are decât un volum, *La fin et les moyens* [1], care se ocupă numai de probleme morale şi are chiar un capitol „despre etică", cel mai important din toată cartea şi care rezumă şi sintetizează concepţiile sale morale.

[1] Trad. par. Jules Castier, Paris, Plon, 1939.

Aldous Huxley este excepţional de inteligent şi are o cultură de o splendidă multilateralitate. Scrisul său, care îndeplineşte — cum a spus un recenzor al său [1] — o funcţiune oraculară, este o adevărată tentaţie, pentrucă sclipeşte de inteligenţă, discută şi rezolvă probleme actuale şi cuprinde adesea foarte mult adevăr. Iată de ce se impune o expunere critică a ideilor sale morale.

Etica lui Huxley este atât individuală cât şi socială. El studiază larg omul ca individ, dar nu ca individ izolat — pentrucă, spune el, „nu există Robinsoni Crusoe" [2] — ci ca cetăţean, ca parte a unui întreg complex şi armonios: societatea. Din imanent şi circumstanţialitate, Huxley încearcă să se ridice în transcendent, mergând pe urma vocaţiei metafizice a omului, vocaţie pe care nu o neagă. Corelaţiunea etică-metafizică este însă insuficientă şi vagă. El reuşeşte într'adevăr să se înalţe în sferele transcendentului, dar acolo ideile lui rămân suspendate în gol, pentrucă în cerul lui Huxley, deşi se găseşte un Dumnezeu, este totuşi un Dumnezeu-idee, nu Dumnezeu real, viu. Iată de ce morala lui, oricâte incontestabile adevăruri ar avea, va rătăci în mod fatal şi va avea durata efemerelor castele pe nisip.

In acest scurt studiu, vom face o expunere critică a moralei lui Huxley din punct de vedere individual şi social, reconstruind apoi, din fragmente şi idei schiţate, idealul metafizic al omului. Cartea cea mai des citată va fi *La fin et les moyens*. Din literatura sa nu interesează din punct de vedere moral decât romanul *Contrapunct*, [3] recunoscut de altfel ca cea mai bună operă a sa, şi mai puţin romanul *Marina di Vezza*. [4] Restul literaturii sale, adevărat caleidoscop al vieţii engleze contemporane, nu prezintă importanţă, pentrucă ideile vag schiţate în această literatură, autorul şi le-a precizat în eseuri sau mai ales în studiul citat mai sus. De altfel, în această carte se vede mai bine decât

[1] Mihai Niculescu: *Aldous Huxley: Marina di Vezza*, în *Universul Literar*, an. XLVII, Nr. 45, din 24 XII 1938.

[2] *L'ange et la bête*, trad. par Jules Castier, Paris, Stock, 1940, p. 40.

[3] *Point counter point*, în trad. franceză a lui Jules Castier, *Contrepoint*, Paris, Plon, 1930.

[4] Trad. franceză de Julia Bastini, Paris, Plon, 1938.

oriunde, cât de mult concepţia lui Huxley este un amestec — atractiv dar periculos — de adevăr şi eroare, de idei admirabile şi absurdităţi.

UNITATEA EULUI ŞI IDEALUL MORAL

Omul, spune Huxley, este în acelaşi timp simplu şi divers, pentrucă el — ca şi universul întreg de altfel — este o unitate în multiplicitatea sa.[1] Diversitatea nu este decât aparentă sau accidentală, unitatea este realitatea ultimă şi în acelaşi timp idealul vieţii. Căci viaţa însăşi este un contrapunct, o unitate armonică rezultată din infinite diversităţi, iar viaţa individului nu este decât un fragment din viaţa totală a universului.[2]

Dar dacă eul este în esenţa sa o unitate, atunci idealul individual este realizarea deplină a acestei unităţi esenţiale. Şi unitatea eului este, în ultimă analiză, binele; iar răul este ceea ce tinde să producă starea de diversitate, de separaţiune.[3] Tema aceasta a lui Huxley nu este însă nici nouă, nici originală. Este aici curată doctrină a creştinismului, după care sufletul este o substanţă simplă, pe care păcatul o diferenţiază şi o complică şi al cărui ideal este să redevină substanţă simplă.

Omul ideal al lui Huxley este omul fără ataşamente, fără legături cu circumstanţialul, cu imediatul. Prin astfel de ataşamente cu diversitatea circumstanţialului, omul pierde contactul cu adâncul unic al sufletului şi distruge splendida unitate a eului său. El trebue să rupă deci orice legătură cu simţurile şi cu dorinţele sale trupeşti, cu pofta de putere şi de posesiuni, cu mânia şi cu ura, cu gloria şi poziţia socială, cu ştiinţa chiar, cu arta, cu speculaţia abstractă şi filantropia.[4] Lepădarea aceasta totală nu are însă nimic negativ, în afară de nume, pentrucă ea impune celor ce doresc să o practice adoptarea unei atitudini intens pozitivă faţă de lume.[5]

---

[1] *L'ange et la bête*, p. 17.
[2] *Contrepoint*, p. 40.
[3] *La fin et les moyens*, p. 357.
[4] *Ibid.*, p. 4.
[5] *Ibid.*, p. 5.

Idealul acesta, spune mai departe Huxley, a fost formulat şi predicat de multe ori dealungul celor din urmă trei milenii, începând cu hinduismul şi sfârşind cu unii filosofi, între care Spinoza ocupă un prim loc. Aldous Huxley vorbeşte *chiar* şi despre Evanghelia lui Iisus, care în esenţa ei predică lepădarea de lume şi consacrarea lui Dumnezeu, şi aminteşte pe misticii creştini, citând pe Tauler şi *Imitatio Christi*. Menţionează însă creştinismul în şirul cronologic al celorlalte concepţii, ca şi când lepădarea de lume şi de sine însuşi predicată de Iisus n'ar fi decât o continuare a misticei budiste — pe care de altfel autorul o consideră evident superioară creştinismului — sau a taoismului chinez. De ce oare scriitorul acesta inteligent şi cult nu are sinceritatea să spună că idealul moral individual preconizat de el nu este idealul creştin, desăvârşit şi nou, fără nicio legătură cauzală cu budismul sau cu taoismul? Evident, el este tot atât de sigur ca şi cel mai convins teolog, că nicio apropiere sau asemănare nu se poate face între exagerările morbide ale budismului şi splendida vitalitate a moralei creştine. Fără îndoială, numai o pasiune anumită îl face să ajungă la cele mai neverosimile concluzii.

Revenind la idealul moral al lui Huxley, se poate spune, în câteva cuvinte, că acest ideal este unitatea eului, care se realizează, sau mai bine zis se păstrează, prin acea rupere a legăturilor cu lumea exterioară şi interioară. La conştiinţa acestei unităţi a eului şi deci la conştiinţa şi realizarea binelui moral, nu se poate ajunge decât reducând la tăcere animalul din noi, ca şi toate trebuinţele sale biologice.[1] Acesta este însă un ideal atât de înalt, încât omul — animal şi înger în acelaşi timp — nu-l poate atinge niciodată. Nu poate atinge perfecţiunea morală în viaţa aceasta, spunem noi, cu tot sarcasmul compătimitor al lui Huxley, dar o poate face în desăvârşirea vieţii viitoare, când nimic animalic nu mai rămâne în om.

Şi totuşi, iată ce spune acelaşi scriitor în altă parte: „Un om nu-şi poate desfiinţa cu totul senzaţiile şi senti-

---

[1] *La fin et les moyens*, p. 352.

mentele sale, decât dacă se omoară, în sensul fizic al cuvântului. Dar le poate deprecia. Şi, de altfel, aceasta fac un mare număr de oameni inteligenţi şi cultivaţi, depreciază omenescul în interesul ne-omenescului. Motivul lor este deosebit de cel al creştinilor, dar rezultatul este acelaşi. Este un fel de auto-distrugere".[1] Idealul însă este de „a trăi integral", „a trăi total şi armonios".[2] Toţi cei ce încearcă o depăşire a naturalului nu sunt decât „broaşte omeneşti care încearcă să se umfle în boi de pură spiritualitate, de pur idealism, de pură eficacitate practică, de pură inteligenţă conştientă, şi care simplu fac „paf" şi încetează de a mai fi ceva, decât cel mult fragmentele unei broscuţe şi încă fragmente în descompunere".[3] Deci nu trebue să încercăm o adormire a animalului din noi, ci dimpotrivă, să trăim conform acestui animal. Dacă natura ne-a redus la proporţiile unei broaşte, să fim broaşte pur şi simplu, fără să mai năzuim către grandoarea ideală a boului din fabulă. Oamenii sunt nişte viermi, după o comparaţie a lui Spinoza, şi n'au decât să fie viermi, nu să încerce să devină fluturi, spune Huxley. „Să fim viermi cu căldură, cu vigoare; să încercăm să fim cei mai buni dintre toţi viermii posibili. Pentrucă, la urma urmelor, un vierme bun preţueşte mai mult decât această fiinţă hibridă care devenim atunci când încercăm să trăim deasupra stării noastre, în lumea aripilor".[4]

Pasajele citate sunt, fără îndoială, spirituale, dar în acelaşi timp sunt de-a-dreptul groteşti pentru autorul unui sistem de morală. Iar contradicţia este evidentă. Pentrucă acea „absence d'attache", pe care Huxley o proclamă ca ideal moral încă din a patra pagină a studiului său de etică, se situează dela început şi fără discuţie în lumea aripilor şi nu are nimic de-a-face cu viaţa de vierme sau de broască omnească.

Idealul moral este deci — după Huxley — nu virtutea supraomenească, ci umanitatea prefectă.[5] Şi Iisus ne-a spus

---

1 *Contrepoint*, p. 257.
2 *Ibid.*, p. 140.
3 *Ibid.*, p. 65.
4 *Ibid.*, p. 257.
5 *L'ange et la bête*, p. 62.

să fim desăvârşiţi ca Tatăl nostru cel din ceruri. Dar iată ce crede Huxley despre morala creştină, din care ia totuşi — fără să mărturisească — tot ce are mai bun în sistemul său: „A spune (oamenilor) să asculte de Iisus, înseamnă a le spune să fie mai mult decât oameni. Şi, în practică, dacă încerci să fii mai mult ca om, reuşeşti totdeauna să fii mai puţin decât un om. A spune oamenilor să asculte literalmente de Iisus, înseamnă a le spune, indirect, să se poarte ca nişte imbecili şi până la urmă ca nişte demoni".[1]

Intr'un cuvânt, morala creştină este irealizabilă şi chiar periculoasă. Aici suntem, în sfârşit, de acord cu Aldous Huxley. Intr'adevăr, morala creştină este irealizabilă pentru cine nu are acea credinţă care mişcă munţii, pentru cine nu are cât de vag conştiinţa existenţei în el a harului care face cu putinţă transformarea oamenilor în sfinţi desăvârşiţi ca şi Tatăl lor ceresc. Morala creştină este primejdioasă pentru viermii care nu au în ei decât lut şi viaţă şi în care sufletul s'a atrofiat prin neîntrebuinţare, iar chipul lui Dumnezeu s'a întunecat prin inconştienţă. Pentru aceştia morala creştină — creatoare de sfinţi — este irealizabilă şi incomodă, pentrucă încearcă să-i scoată din suficienţa vieţii mediocre. Este adevărat că înălţarea prea sus aduce după sine, în mod fatal, căderea. Dar conştiinţa înălţării nu mai poate fi ştearsă niciodată de nimic şi ea constitue singura mângâiere şi singura garanţie a existenţei unei alte vieţi, desăvârşite. Şi, între viaţa sburătorului căzut, care se trudeşte pentru un nou sbor, şi viaţa comodă a celui ce nu caută decât să fie om, a celui ce nu a căzut pentrucă nu s'a înălţat niciodată, creştinul convins preferă durerea căderii în care străluceşte totuşi amintirea sborului în înălţimi. Huxley nu înţelege sau nu vrea să înţeleagă aceasta.

Şi totuşi, acelaşi Aldous Huxley a putut să scrie un pasaj ca acesta: „Fiecare se trudeşte pentru fericire şi rezultatul este că nimeni nu e fericit. Pentrucă ei sunt pe calea cea rea. Intrebarea pe care ar trebui să şi-o pună nu este: de ce nu suntem fericiţi şi cum am putea fi? Ci

---

[1] *Contrepoint*, p. 264.

cum am putea să fim plăcuţi lui Dumnezeu şi de ce nu suntem mai buni?... Dacă oamenii şi-ar pune aceste întrebări şi ar răspunde în practică cu toate posibilităţile lor, ei ar atinge fericirea fără să se gândească vreodată. Pentrucă nu căutând fericirea o găseşti, ci căutând mântuirea".[1] Iar în altă parte: „Fericirea este asemenea cocsului, este un lucru care se obţine ca produs al fabricării altui lucru".[2]

Ideea este într'adevăr splendidă, dar nu nouă. Căci Mântuitorul a spus: „Căutaţi mai întâi împărăţia lui Dumnezeu şi dreptatea Lui şi toate celelalte se vor adăuga vouă".[3] Fără îndoială, Huxley nu spune aceasta, iar dacă ar fi trebuit totuşi să găsească o origine religioasă ideii acesteia, ar fi găsit-o mai degrabă în budism decât în creştinismul pe care îl socoteşte plin de erori.

In sfârşit, ca o concluzie a acestui capitol, putem spune că idealul moral individual al lui Huxley se bifurcă. De o parte, binele, idealul moral, se realizează prin păstrarea neştirbită a unităţii eului şi prin detaşamentul de imediat şi finit, prin adormirea animalului şi prin deşteptarea infinitului din noi. De altă parte, idealul este omul total, adică omul animal şi înger, omul vierme a cărui singură trudă este să fie vierme desăvârşit.

Contradicţia aceasta din scrierile sale, Huxley nu o explică şi nici măcar nu o semnalează. S'ar părea însă că primul ideal este un ideal în adevăratul sens al cuvântului, adică ceva irealizabil, în timp ce al doilea este realitatea însăşi, sau mai bine este destinul inevitabil al omului, ca în versurile lui Baudelaire, pe care le aminteşte Huxley:

„Faites votre destin, âmes désordonnées,
Et fuyez l'infini que vous portez en vous"...

Şi aici, Huxley este pe o cale justă. Intr'adevăr, un ideal moral preconizat de un om este cu atât mai realizabil cu cât este mai înalt. Pentrucă omul nu poate da omului decât cel mult un impuls, dar nu poate da forţa

---

[1] *Contrepoint*, p. 183.
[2] *Ibid.*, p. 184.
[3] Matei, 6, 33.

morală care să atingă idealul. Inventatorul unor etice „independente" nu poate decât să descifreze realitatea. Şi, neputincios să o perfecţioneze, face cam ce a făcut vulpea cu strugurii — ca să ne menţinem în lumea fabulei — şi declară această realitate bună, iar idealul propus, prea sus ca să fie atins. Dar morala este o ştiinţă normativă, care — după însăşi definiţia filosofiei — arată viaţa nu aşa cum este, ci aşa cum trebue să fie. O morală trebue deci să aibă un ideal care transcende realitatea obişnuită, fie acesta chiar un ideal utopic. Şi tocmai conturarea precisă a acestui ideal îi lipseşte lui Aldous Huxley, pentrucă ceea ce afirmă într'o carte neagă în alta. Şi ni se pare că inconsecvenţa nu este un defect neglijabil, mai ales în scrierile unor reformatori ai omenirii.

MAŞINISMUL, RĂSBOIUL ŞI IDEALUL SOCIAL

După o părere a lui Huxley însuşi, „fiecare are propriul său remediu, brevetat şi garantat pentru toate relele omenirii".[1] Ideea este foarte justă, dar se poate uşor întoarce şi asupra autorului ei. Şi vom vedea până la urmă că şi în ceea ce priveşte morala socială, remediile lui Huxley sunt şi rămân numai ale lui, fără să poată deveni un bun al omenirii, pe care vrea s'o vindece şi să o facă mai bună.

In ceea ce priveşte societatea contemporană, Huxley este un pesimist şi un sceptic. In orice caz, nu găseşte nimic bun, nu îi convine nimic în această societate. Dărâmă absolut totul, dar nu clădeşte în loc nimic durabil. Societatea actuală este atât de rea, încât individul constrâns să trăiască în ea este redus la o stare de infra-umanitate, din care trebue să evadeze, pentru a atinge supra-personalitatea, pentru a transcende propriul său eu.[2]

Cei doi poli în jurul cărora gravitează toată nenorocirea societăţii de astăzi sunt maşinismul şi războiul. Fără îndoială, nu vom ridica osanale maşinismului, care nu a făcut decât să complice viaţa, nici războiului, care o di-

---

[1] *La fin et les moyens*, p. 12.

[2] Vorbind despre idealul individual, Huxley spune totuşi că a încerca să depăşeşti omul, înseamnă a deveni o fiinţă hibridă, un sub-om.

struge, dar noi credem că dacă „zilele rele sunt", cauza este mult mai profundă. Este descreştinarea lumii şi este transformarea idealului omenirii din metafizic cum ar trebui să fie, într'un ideal al fericirii pământeşti, imediate. Oamenii se sbat şi se omoară pentru viaţa aceasta, pentrucă nu mai cred sau au uitat că există o alta, veşnică şi desăvârşită.

Făcând rezerva aceasta, vom da deplină dreptate lui Aldous Huxley în concluziile la care ajunge cu privire la progresul tehnic. Iată ce scrie el în *Contrapunct*: „Progresul industrial aduce după sine supraproducţia, de unde necesitatea de noui pieţe de desfacere, apoi rivalităţile internaţionale, apoi războiul. Şi progresele mecanice aduc mai multă specializare şi standardizare a lucrului, de unde vin distracţii pregătite dinainte în serie şi puţin individuale, apoi micşorarea iniţiativei şi a facultăţilor creatoare, apoi mai mult intelectualism şi atrofierea progresivă a tuturor lucrurilor vitale şi fundamentale ale naturii omeneşti, de unde vine mai multă plictiseală şi agitaţie şi în sfârşit un fel de nebunie individuală, care nu poate avea alt rezultat decât revoluţia socială".[1] Maşina, înlăturând efortul creator al omului, l-a transformat în maşină. Şi nenorocirea este că el rămâne maşină şi în timpul liber. Sufletul se atrofiază astfel treptat şi dispare prin neîntrebuinţare. Iar din punct de vedere moral, omul acesta va fi sau imoral până la destrăbălare, sau — în cel mai bun caz — amoral, adică trăind conform instinctelor, ca şi animalele, a căror viaţă este indiferentă moraliceşte, rămân dincoace de legile morale.

Din nenorocire, Huxley are aici multă dreptate. Omenirea de astăzi trăieşte într'o viteză atât de vertiginoasă, mulţumită progresului tehnic, încât nu mai are vreme nici să gândească, nici *să trăiască* în sensul bun al cuvântului. Remediul lui Huxley pentru această situaţie este bun, dar incomplet, nelămurit. Oamenii, spune el, „trebue să trăiască într'un chip dublu, în două compartimente. Intr'unul din compartimente ca lucrători industrializaţi, în celălalt

[1] *Contrepoint*, p. 109.

ca ființe omenești. Ca idioți, ca mașini, timp de 8 ore din 24, și ca adevărate ființe omenești restul timpului".[1] Dar cum să trăiască oamenii ca oameni, nu ne spune Huxley decât vag. Să creeze, atâta tot, dar nu spune nici ce, nici cum să creeze. De acord cu Huxley, noi credem că în timpul când nu mai este mașină, omul trebue să-și aducă aminte că este fiu al lui Dumnezeu, că are un suflet pe care va trebui să-l dea înapoi curat celui ce i l-a dat. Atât numai să-și dea seama oamenii și celelalte vor urma.

In ceea ce privește războiul, pe care îl numește un „asasinat în massă organizat cu sânge rece",[2] Huxley îl respinge și îl detestă, făcându-l în acelaşi timp cauza tuturor nenorocirilor și desordinilor sociale. Vorbind despre idealurile pacifiste ale unor vechi civilizații, ca budismul, confucianismul și taoismul, și comparându-le cu istoria creștinismului, Huxley face imprudența să afirme o erezie gravă: „Creștinismul, scrie el, a justificat tendințele sanguine ale aderenților săi, făcând apel la literatura din epoca bronzului, a Vechiului Testament"[3] și ajungând să comită astfel atrocitățile cele mai hidoase. Incontestabil, Huxley nu cunoaște creștinismul. Nu cunoaște doctrina Celui ce a împins iubirea până la umilință în fața celui ce te lovește, până la iubirea vrăjmașilor și până la binecuvântarea celor ce te blestemă. Nu cunoaște predica Celui ce binecuvânta mulțimile cu cuvintele „pace vouă" și care în ultimele clipe spunea aleșilor Lui: „Pacea mea las vouă". Nu cunoaște nici măcar viața Aceluia care a suferit și a murit pentru iubirea de oameni și pentru pacea lor. Sau dacă știe toate acestea, atunci scrie cu patima care orbește și care nu se sfiește să înlăture evidențele și să invoace mărturii mincinoase. Și Huxley este un scriitor prea înzestrat intelectualicește ca să îl acuzăm de ignoranță.

Fără îndoială, nimeni nu iubește și nu dorește războiul, dar problema aceasta este mult mai adâncă și mai gravă decât o privește Huxley. Este de-a-dreptul neserios

---

[1] *Contrepoint*, p. 110.

[2] *La fin et les moyens*, p. 105.

[3] *Ibid.*, p. 108.

să consideri drept cauză a acestei realități, care formează istoria neamurilor, dorința de distracție și senzațional. In orice caz, creștinismul nu este răspunzător de existența războaielor din lume. Creștinismul, mai mult decât oricare altă religie, a propovăduit și propovăduiește mila și iubirea de aproapele. El nu *justifică* și nu *aprobă* războiul. In Biserica ortodoxă nu se poate vorbi nici despre acel compromis ce poartă numele de „războiu legitim".[1] Cel mult Biserica ortodoxă *îngădue*[2] războiul, dar nu ca pe un ideal al său, ci ca pe o concesie făcută nevoilor statului.

Dacă mașinismul și războaiele sunt racilele societății, să vedem acum care ar trebui să fie, după Huxley, idealul social. Fără îndoială, acest ideal este acela al tuturor profeților: libertatea, pacea, dreptatea și iubirea frățească. El se poate atinge nu atât prin reforme sociale, cât prin „predicarea unei cosmologii corespunzând îndeaproape cu realitatea".[3] Numai progresând în dragoste, omenirea se îndreaptă către scopul ideal al ei. Dar dragostea nu poate tinde către universalitate, fără o cosmologie care să fie sau monoteistă sau panteistă, fără să existe o credință generală, după care toți oamenii sunt fii ai lui Dumnezeu.[4]

Și de data aceasta, Huxley vorbește nu ca un necunoscător în materie — întinsa sa lectură creștină dovedește aceasta — ci ca un indiferentist în materie religioasă. Este convins de necesitatea unei credințe, dar îi este tot una dacă această credință este monoteistă sau panteistă, fără să se gândească la incalculabilele dezastre morale și sociale pe care le-ar aduce panteismul, de exemplu, dacă ar deveni — prin absurd — o religie universală.

In concluzie, „monoteismul și panteismul sunt doctrine deopotrivă de necesare și de adevărate".[5] (Este ca și cum

[1] E. Baudin, *Cours de philosophie morale*, Paris, J. de Gigord, 1936, p. 513.

[2] Șerban Ionescu, *Morala ortodoxă față de celelalte morale confesionale*, București 1941, p. 239.

[3] *La fin et les moyens*, p. 147.

[4] *Ibid.*, p. 9.

[5] *L'ange et la bête*, p. 45.

ai spune că lumina și întunerecul sunt deopotrivă de albe). Mai mult chiar, monoteismul, spune Huxley, și-a pierdut valoarea pe care împrejurările i-au dat-o odinioară. Acum, dacă oamenii vor să iasă din abisurile în care au început să coboare, „nu o vor putea face decât cu ajutorul unei noui religii a vieții. Și pentrucă viața este diversă, va trebui ca această nouă religie să aibă zei numeroși. Dar pentrucă omul individual este o unitate în multiplicitatea sa, religia aceasta va fi deopotrivă unică. Ea va trebui să fie dionisiacă și panică, tot așa ca și apolineiană; orfică și rațională; nu numai creștină, ci și marțială și veneriană; minerviană și iehovistă. Va trebui să fie, într'un cuvânt, tot ceea ce este efectiv viața omenească, și nu numai expresia simbolică a unuia dintre aspectele sale".[1]

Este inutil să mai insistăm asupra non-sensului acestui amalgam, care vrea să fie o religie. De sigur, nici autorul nostru nu crede în posibilitatea realizării acestei religii, după cum nu crede nici în eficacitatea ei.

Dar, dincolo de toate acestea, morala socială a lui Huxley conține și mult adevăr. Omul acesta, pe lângă că este foarte inteligent și foarte cult, mai are o calitate, imensă pentru un autor de etică socială cum este el. Această calitate este *iubirea de oameni*. In toate scrierile lui Huxley, dela literatura ușoară până la eseuri, sub tonul ironic și stilul zeflemist care îl caracterizează, se simte într'una căldura acestei iubiri. Și poate că tot ea este cauza utopiilor și a exagerărilor la care ajunge și care în cazul acesta i s'ar ierta. Greșește mult în încercările sale de a înălța pe oameni, pentrucă îi iubește prea mult. Și puterile sale, oricât de mare ar fi această iubire, sunt omenești.

UNITATEA TRANSCENDENTALĂ ȘI IDEALUL METAFIZIC

„In viață, etica și metafizica sunt interdependente",[2] pentrucă nu se poate trăi fără o metafizică.[3] Afirmația este a lui Aldous Huxley, deși pare o afirmație a moralei creștine.

---

[1] *L'ange et la bête*, p. 49.

[2] *La fin et les moyens*, p. 387.

[3] *Ibid.*, p. 297.

Intr'adevăr, nu poate exista o morală independentă de transcendent, o morală care să se nască și să rămână legată numai de imanent. Fundamentul moralei nu poate fi nici sociologic, așa cum vor sociologiștii de pildă, nici psihologic, cum caută să demonstreze unele sisteme de morală științistă. Fundamentul moralei trebue să fie neapărat metafizic, pentrucă este peste putință ca o morală să nu vorbească cel puțin despre scopurile și natura omului, care sunt de sigur concepțiuni esențial metafizice.[1]

Tema nu este deloc nouă. In linii mari, problema este rezolvată în Noul Testament și este atât de specific creștină, încât este aproape inutil să spui că morala creștină își are fundamentul în transcendent, că de acolo vin valorile și normele ei, că acolo merg idealurile ei. Aceeași temă a fost discutată aprins de către Schopenhauer în *Fundamentul moralei*, de către Nietzsche și de filosofia idealistă germană a veacului trecut, ca să nu cităm decât pe câțiva dintre cei mai mari filosofi. De aceea tot ce afirmă Huxley în legătură cu această problemă este ceva atât de cunoscut și atât de axiomatic, încât nu poți să nu te miri de ce se mai trudește el să demonstreze lucruri care n'au nevoie de demonstrație.

Huxley începe prin a se ridica la metafizica naturii universale, unde se integrează și se înrădăcinează natura omului. Omul, spune el, nu este ceea ce este, decât în virtutea raporturilor sale cu universul care îl înconjoară.[2] Existența sa este legată de pământul pe care trăiește, de corpurile cerești oricât de îndepărtate, apoi de contemporanii și de predecesorii săi.[3] Huxley vorbește însă mai mult de raporturile fizice ale omului cu universul și pomenește numai raporturile ideologice cu ceilalți semeni. Dar aceasta nu este adevărata metafizică. Omul lui Huxley se ridică astfel din timpul și din spațiul limitat în care trăiește, dar rămâne în domeniul fizicului și al empiricului, nu intră în metafizic, în metaempiric. Nu vorbește nimic despre

[1] E. Baudin, *op. cit.*, p. 218.

[2] *La fin et les moyens*, p. 300.

[3] *Ibidem*.

vocaţia omului în funcţiune de locul său în univers, nu vorbeşte despre scopurile omului în legătură cu scopurile generale ale vieţii universale. Pune problema, dar nu o duce până la sfârşit, nu o rezolvă.

In ceea ce priveşte metafizica sufletului, deşi Huxley nu insistă prea mult, totuşi se pare că admite existenţa sufletului şi — fără să o spună precis — şi nemurirea lui. „S'ar părea că spiritul, sau cel puţin ceva de natură mintală — un factor psihic într'un mediu psihic — există independent de corp şi de condiţiile spaţiale şi temporale ale vieţii corporale".[1] In acest sprit se află dorinţa de bine, caracteristică fundamentală a omului, şi de aci pleacă tendinţa către transcendent.

In sfârşit, pe scara aceasta a suirii în transcendent, Huxley ajunge în adevăr până la metafizica teistă. Aceasta este cheia de boltă a oricărei morale şi, fără ea, o etică, oricât de bună ar fi, ar rămâne neisprăvită, suspendată în vid.[2] Pe existenţa lui Dumnezeu îşi întemeiază Huxley teoria unităţii transcendentale, teorie pe care de altfel nu o expune direct, dar care se presupune şi se deduce din cele ce scrie. Iată ce spune el vorbind despre meditaţie: „Potrivit practicată, cu o pregătire suficientă, fizică, mintală şi morală, meditaţia poate conduce la ceea ce se numeşte „conştiinţa transcendentală", intuiţie directă a unei realităţi spirituale ultime, care se percepe ca fiind în acelaşi timp dincolo de eu şi într'un anumit fel în interiorul acestui eu, şi unirea cu această realitate".[3]

Idealul metafizic al omului — ceea ce nu este altceva decât idealul moral pe ultima lui treaptă — ar fi deci atingerea acelei „conştiinţe transcendentale". Şi aceasta, individul nu o poate face decât depăşind transcendental marginile personalităţii, pentru a-şi integra conştiinţa lui particulară într'o conştiinţă mai vastă şi impersonală.[4] Cum se face această depăşire a vieţii omeneşti mediocre, a „presiunii biologice", cum spune Huxley, autorul nostru

[1] *La fin et les moyens*, p. 306.
[2] Baudin, *op. cit.*, p. 218.
[3] *La fin et les moyens*, p. 338.
[4] *Ibid.*, p. 348.

nu ne lămureşte. Morala creştină este limpede însă: depăşirea vieţii omeneşti obişnuite se face prin acea lepădare de lume şi de sine însuşi, adică prin urmarea sfaturilor evanghelice. Huxley vorbeşte despre un „spirit desinteresat", despre lipsa de pasiuni, despre cultivarea curiozităţii intelectuale pentru ea însăşi, ceea ce este mai mult decât insuficient pentru idealul pe care şi-l propune. Mijloacele lui sunt insuficiente chiar pentru realizarea unei vieţi morale obişnuite, a acelei vieţi pe care morala creştină o reglementează prin poruncile evanghelice. Huxley comandă deci oamenilor un sbor — pe care, de altfel, altădată îl desconsidera — dar nu le dă aripile care să-i înalţe în acest sbor.

Revenind la afirmaţia dela care am pornit, vom cita înc'odată cuvintele lui Huxley: „In viaţă etica şi metafizica sunt interdependente". Iată acum explicaţia pe care o dă el acestei afirmaţii: „Faptul că principiile etice vor fi aplicate bine sau rău, sau nu vor fi aplicate deloc, atârnă de educaţie şi de religie, atât cât aceasta este un sistem de educaţie a eului. Vedem deci că prin intermediul eticei, toate activităţile indivizilor şi societăţilor sunt legate de credinţele lor fundamentale despre natura lumii".[1] Aceasta este concluzia la care ajunge Aldous Huxley, concluzie pe care o pune însă în ultimul aliniat al cărţii sale de morală, aşa că nu o mai discută şi nu o precizează. Iar din cele ce spune înainte, în capitolul despre credinţă şi în cel despre practicile religioase, Huxley nu se pronunţă hotărît pentru nicio metafizică şi nici nu creează el una proprie. In cazul acesta, după propria lui afirmaţie, o etică neputând trăi fără o metafizică, înseamnă că şi a lui este destinată pieirii.

Unitatea metafizică a lumii Huxley o constitue boltind deasupra ei ideea de Dumnezeu. Deci nu o idee abstractă, aşa cum de pildă făcea Schopenhauer, ci ideea de Dumnezeu, care însă la autorul nostru nu este atât o idee de Dumnezeu, cât un Dumnezeu-idee, un Dumnezeu al abstracţiunii filosofice. Dumnezeul lui Huxley este un Dumnezeu im-

---

[1] *La fin et les moyens*, p. 387.

personal, care, orice ar spune el, nu poate fi trăit, experimentat, pentru motivul că un Dumnezeu impersonal nu poate fi real. Şi totuşi, această idee este realitatea ultimă, este „pacea lui Dumnezeu care întrece orice înţelegere", iar binele este calea prin care se ajunge la ea. Iată idealul ultim al lui Huxley, *ideal care nu este altul decât cel creştin.*

Porunca morală fundamentală este realizarea unităţii transcendentale, a unirii cu realitatea ultimă. Aceasta însă nu se poate face decât realizând mai întâi unitatea cu semenii tăi, prin virtutea dragostei şi a milei. „Dragostea, mila şi înţelegerea, acestea sunt virtuţile primordiale ale sistemului etic, virtuţi în corelaţie organică cu ceea ce se poate numi concepţia ştiinţifico-mistică despre lume".[1] Este foarte adevărat, pentrucă este aici o poruncă divină, nu huxleyană; este porunca iubirii, cea mai mare poruncă a creştinismului.

Se vede astfel că, în ceea ce priveşte morala individuală şi cea socială, Huxley se separă uneori de morala creştină. De câte ori o face însă, alunecă în erori mai mult sau mai puţin grave, pentrucă morala creştină este atât de completă, încât niciun adevăr nou nu i se mai poate adăuga. In ceea ce priveşte însă idealul metafizic, adică etica de dincolo de bine şi rău, cum ar zice Berdiaeff, Huxley, deşi încearcă, nu se mai poate despărţi de dogma creştină. Mai mult chiar, ajunge să se folosească de doctrina mistică, deşi asceza — drumul către contemplaţia mistică — este pentru el ceva monstruos.

Toate contradicţiile pe care le-am semnalat în sistemul lui Huxley, şi alte multe nesemnalate, au o singură cauză: lipsa unei religii definite, a unei credinţe diriguitoare şi unificatoare. Şi dacă nu se poate trăi fără o credinţă, cu atât mai mult nu se pot da norme de viaţă fără o credinţă dela care să pornească totul.

CONCLUZII

De sigur, Huxley are mulţi admiratori. Chiar cei care îi combat ideile nu pot să nu-l admire. Dar este tot atât

[1] *La fin et les moyens*, p. 354.

de sigur că nu are și probabil nu va avea niciun adept. Pentrucă adepții înflăcărați nu se adună atât în jurul utopiștilor sau chiar al cugetătorilor de geniu, cât în jurul profeților miruiți de Duh Sfânt. Și tocmai aceasta îi lipsește lui Huxley. Și nu este puțin lucru. Etica lui are un doctrinar, dar nu are un astfel de profet.

Huxley încearcă să creeze o etică independentă. Ba chiar, ca să dea fundamentul necesar acestei etici, nu s'ar da în lături nici dela crearea unei religii, ca și când pentru aceasta ar fi destul o formulă chimică sau pronunțarea unor cuvinte magice. Și totuși nu creează această religie, pe care ar dori-o și teistă și panteistă, și creștină și budistă, și monoteistă și politeistă. Morala lui ia din toate câte ceva — deși se crede independentă — dar reușește să formeze un tot adesea original, în orice caz interesant, dar cu totul inutil din punct de vedere practic.

Nu se poate vorbi însă de o independență a lui Huxley față de morala creștină. Dimpotrivă, tot ce are bun și adevărat în sistemul său este luat — întreg sau în parte — din Evanghelie sau din scrierile misticilor creștini. Așa este teoria despre unitatea eului și simplitatea spiritului, așa este idealul moral individual, adică atingerea acelui „om nou", despovărat de legăturile cu circumstanțialul. Influența creștină este covârșitoare mai ales în ceea ce privește metafizica lui Aldous Huxley, în care — în sfârșit — autorul nostru renunță la luminile budismului și se mărginește aproape numai la metafizica creștină. Original nu este decât în morala sa socială, dar și aici este original nu atât în partea morală, cât în cea strict sociologică.

S'ar părea oarecum curios ca, după douăzeci de veacuri de cultură creștină, să mai vorbești de influență creștină asupra unui scriitor, autor de etică mai ales. Este ceva dinainte înțeles că în timpul acesta, într'un continent cu o lungă istorie bisericească, tot ce se scrie poartă pecetea creștină. Cu atât mai mult o carte de morală, nu poate avea decât substrat creștin. In cazul lui Aldous Huxley însă, realitatea este alta. El nu numai că nu recunoaște un izvor creștin sistemului său de gândire, ci chiar

se constitue în critic şi reformator al creştinismului. Işi prezintă etica sa ca pe o etică independentă. Intr'adevăr, nu a folosit nimic din marii săi predecesori, autori de splendide sisteme de morală filosofică brodată pe fond teologic creştin. Nu citează nici pe Kant, nici pe Grotius, nici pe Malebranche, nici pe Leibniz. In afară de câţiva autori englezi contemporani pomeniţi în treacăt, niciunul din aceştia nu figurează măcar cu numele în cărţile lui Huxley. Morala creştină se simte însă dela cea dintâi până la cea din urmă pagină, cu sau fără mărturisirea autorului. Iată de ce morala lui Huxley nu este independentă. Insistăm însă asupra influenţei creştine, tocmai pentrucă autorul o respinge aprins de nenumărate ori.

Pentru Huxley creştinismul este plin de aberaţii, începând dela ascetismul extravagant şi până la formele cele mai brutal cinice ale acelei „Realpolitik".[1] In altă parte vorbeşte — spiritual şi ironic — despre un „creştinism muscular",[2] aluzie la sportul şi modernismul preoţilor englezi. Creştinismul nu ar fi decât continuarea monoteismului inventat de Evrei. El nu ar fi făcut altceva decât să umple sufletele cu o gamă de boale ciudate şi respingătoare, dela diabolism până la recunoaşterea păcatului, dela nebunia pentru Cruce până la donjuanism. Creştinismul ar fi încercat să distrugă pe vechiul Adam, dar nu ar fi făcut decât să-l pervertească şi să-l facă desgustător.[3] Mai mult, prin morala lui supra-umanistă, creştinismul devine o adevărată ameninţare, o primejdie. Evident, un scriitor care vede astfel creştinismul, pentru o cât de şubredă consecvenţă, chiar dacă va lua ceva din acest creştinism detestat, nu o va spune.

Trebue să remarcăm însă că în scrisul lui Huxley se observă nu atât o evoluţie, cât o schimbare bruscă. Această schimbare explică de altfel şi inconsecvenţele şi chiar contradicţiile din opera lui. Până la o anumită dată, Huxley gândeşte într'un fel, apoi, păstrând unele amănunte,

---

[1] *La fin et les moyens*, p. 6.
[2] *Ibid.*, p. 195.
[3] *L'ange et la bête*, p. 27.

schimbă total atitudinea. In romanul *Contrapunct* şi în volumul de eseuri *L'ange et la bête*, de unde am luat cele mai multe erori sau extravaganţe, se afirmă limpede ca un anti-creştin şi, în general, ca un sceptic şi chiar un zeflemist în materie religioasă. In *„La fin et les moyens“* însă, fără să devină creştin convins, se pare că face o deosebire între creştinismul pur, aşa cum l-a predicat Iisus Hristos, şi aberaţiile la care i se pare lui că a ajuns „creştinismul organizat". Vorbeşte atât de mult despre Dumnezeu şi despre perfecţiunea morală în cartea aceasta, încât parcă ar fi trecut printr'o adevărată convertire. Sau poate că nu este decât o depunere a armelor, o recunoaştere a neputinţei de a înfrânge creştinismul. De altfel, într'un roman, Huxley spunea printr'unul din eroii săi, jumătate în glumă, jumătate serios: „Lua-o-ar... să o ia de Biblie; cum se face că nu poţi vorbi niciodată despre ceva serios, fără să pomeneşti de ea“.[1]

Totuşi, cu toată schimbarea aceasta de atitudine, celelalte publicaţii ale lui Huxley rămân aşa cum le-am prezentat. El nu le-a retractat, nici nu a explicat contradicţiile evidente din opera sa — prea vastă, într'adevăr, ca să nu rătăcească.

Il respingem fără ezitare ca autor etic, dar este prea interesant şi instructiv ce scrie ca să nu-l păstrăm ca romancier şi eseist.

Morala lui Aldous Huxley rămâne ca o luciferică încercare de a cuceri înălţimi inacesibile omului. Oricâte sclipiri de geniu ar avea, ea nu e decât o pâlpâire vagă faţă de strălucirea moralei revelate. Morala filosofică nu va reuşi niciodată să mulţumească sufletul omenesc, însetat de legăturile tainice cu transcendentul, iar morala lui Hristos va dăinui peste glorii şi prăbuşiri omeneşti, va depăşi geniile şi va înfrânge şi va ierta dorul faustian al omului — firesc totuşi — de a crea nesocotind pe Dumnezeu.

---

[1] *Două sau trei graţii*, p. 14. Trad. de Jul. Giurgea, Bucureşti, ed. Ciornei.

PREOTUL DIN BONNAL

IDEALUL DE PREOT LA PESTALOZZI[1]

de

Preot Prof. ZOSIM OANCEA

Inspector şcolar secundar confesional, Sibiu

II. LUMINA CARE LUMINEAZĂ TUTUROR

1. *„Leonard şi Gertruda"*

Inainte de a intra în miezul propriu zis al lucrării, credem necesar a mai da câteva lămuriri şi în legătură cu cartea lui Pestalozzi, amintită în capitolul precedent, „Leonard şi Gertruda", fiindu-ne ea călăuzitoare în desprinderea idealului său de preot.

Este cartea în care Pestalozzi şi-a sintetizat ideile despre educaţie pentru a le populariza, împletindu-le într'o acţiune de roman. Tocmai pentru aceasta e cartea care l-a făcut dintr'odată celebru.

Apariţia ei s'a făcut după cum urmează:

Ediţia I-a, partea I-a, la anul 1781; partea II-a la anul 1783; partea III-a la anul 1785 şi partea IV-a la anul 1787.

Ediţia II-a la anul 1790.

Ediţia III-a la anul 1819.

Fiecare din aceste date, atât cele la care au apărut diferitele părţi ale ediţiei I, cât şi cele la care au apărut ediţiile II şi III, marchează momente din evoluţia sufletească a autorului, în ceea ce priveşte atitudinea sa faţă de religie, evoluţie despre care am amintit şi în partea introductivă.

In mod general, am putea spune că prima parte din ediţia I-a e pătrunsă de duhul creştinismului tradiţional, infiltrat în sufletul lui Pestalozzi în casa părintească. In celelalte părţi, inclusiv ediţia II-a, e simţitoare influinţa

---

[1] Urmare dela p. 329.

iluminismului și a altor curente, care l-au apropiat teoretic de o religiune naturală. Iar ultima ediție este reîntoarcerea bătrânului celebru, Pestalozzi, la credința sa creștină dela început, în care idealul, calea și garanția oricărei educații este Iisus Hristos.

In scurt, am putea rezuma scopul cărții ca: regenerarea unui sat prin religie, familie, școală, legislație și administrație.

Noi vom urmări latura religioasă și numai întrucât vom avea nevoe, în acest scop, vom atinge și celelalte.

2. *O parohie înțelenită*

„Toți s'au abătut, împreună netrebnici s'au făcut". Rom. 3, 12

Satul elvețian Bonnal, în care se petrece acțiunea din „Leonard și Gertruda", este o icoană tipică a oricărui sat în care au prins rădăcină toate păcatele posibile, nu de o zi, de o lună, sau de un an, ci de zeci și poate sute de ani.

Incepând de sus, dela conducători și până la cei din urmă, totul e putred, pretutindenea domnește minciuna, înșelătoria, venalitatea, beția, desfrâul, sperjurul, etc.

Și ca totdeauna, parte din originea răului depășește granițele satului, venind chiar dela conducătorii ținutului.

Intre ei se amintește bunicul Junkerului Arner.

Nu fusese om decăzut, nici rău, dimpotrivă un om dintre cei mai virtuoși și mai buni. Avea însă marea greșală, care-i pândește pe cei mai mulți dintre conducători, de a nu lua legătură directă cu poporul, de a nu se apropia de durerile lui, pentru a-l asculta, mângăia și ajuta. Izolat în viața de castel, el asculta de o clică de oameni fără nici un scrupul moral, oameni decăzuți și nedrepți.

In Bonnal, în fruntea acestor oameni era primarul Hummel. Ori de câte ori venea în sat, aceștia-l înconjurau, ca nici o plângere a celor nedreptățiți de ei să nu-i ajungă la ureche, nici o mizerie și nici o lacrimă să nu i se înfățișeze.

Sub el, Hummel, tipul conducătorului hrăpăreț și imoral, care nu alege nici odată mijloacele pentru atingerea scopului, săvârșise cea mai mare nedreptate și mișelie a sa: răpise singura țarină a lui Rudi, om necăjit cu o familie grea, prin jurământul fals a doi tovarăși de fărădelegi. Junkerul, din prea mare încredere și din totală necunoștință de cauză, aprobase.

Dar mijloacele lui Hummel, de acaparare a bunurilor din sat, prin siluirea celor săraci și slabi, erau multe și diferite și nu aveau să înceteze decât sub conducerea lui Arner.

Intre ele, mai cu câștig s'a dovedit cârciuma, în care se bea fie în contul unei livezi, fie al salarului, fie al zilelor viitoare de muncă pe pământul său. Familii întregi cădeau pradă mizeriei și lipsei din cauza acestei cârciumi, în care erau atrași bieții muncitori cu voința și nervii slăbiți de greul zilei și al vieții.

Prin băutură și uneori prin bani, primarul slăbise așa de mult conștiințele, încât sperjurul li se părea ceva foarte obicinuit și firesc. Prin sperjur reușise să acapareze, cum am amintit, singura sursă de existență a unei familii, țarina, și aruncase în cea mai cruntă nefericire pe aproape toți conducătorii satului. Ei trebuiau să aleagă între sperjur și pierderea locurilor de conducere. Astfel s'a ajuns ca: „Oameni, care în viața publică depășiseră mult făgașul dumnezeescului și creștinescului, să-și piardă și în viața particulară toată tihna și binecuvântarea relațiilor familiare. Aceasta a făcut ca foarte mulți băieți și fete ale conducătorilor depravați să se scufunde în mizerie. Proverbul: Domnul este un Dumnezeu zelos, El răzbună păcatele părinților în copii până la al treilea și al patrulea neam, nu s'a adeverit — cel puțin cât am putut verifica eu — nicăiri așa de înspăimântător ca la copiii acestor conducători".[1]

Atât de departe au mers locuitorii din Bonnal cu sperjurul, încât au devenit proverbiali în tot ținutul. Un pictor din apropiere i-a eternizat într'un tablou simbolic, pe care l-a gravat și în aramă. Reprezenta un om cu părul

[1] Pestalozzi, Lienhard und Gertrud (1819), o. c., p. 408.

măciucă, cu ochii holbați, îngrozit, cu trei degete tremurânde și pline de cerneală ridicate în sus. Sub gravură era scris: *„Un martor din Bonnal"*.[1]

Până la ce grad de decădere se coborîseră toți conducătorii satului se vede mai ales cu ocazia unei zile de judecată a lui Arner, în care i s'a prezentat o listă de 17 locuitori, care furaseră dela castel și alta de 22, care declaraseră fals vitele și fânul. Pe liste erau aproape toți conducătorii satului, împreună cu învățătorul și paraclisierul.

Cu astfel de conducători era firesc ca tot poporul să se scufunde în noroiul beției și al tuturor păcatelor, văzând mai ales că oricât s'ar fi străduit, el nu era în stare să se ridice, din cauza asupririi și nedreptății.

Față de această decădere, singura putere care l-ar mai fi putut ridica, credința, era înăbușită de spinii și buruienile superstiției. Credința în stafii era mult mai puternică decât credința în Dumnezeu.

Cât de departe ajunsese superstiția se vede din întâmplarea lui Hummel, la piatra de hotar. Mergând s'o schimbe, drept răsbunare împotriva lui Arner, care începuse să-i desvălue păcatele, se întâmplă să treacă pe acolo, tocmai când era în toiul lucrului, găinarul castelului. Fiind în miez de noapte și necunoscându-l, Hummel o luă la fugă, crezând că e diavolul. Prinzând mișcarea și înțelegându-i teama, acesta se luă după el, făcând un sgomot infernal și strigând mereu: „Hummel ești al meu".

Tot satul fierbea de aceeași credință și de revoltă împotriva preotului, care le spunea să nu mai creadă în stafii. Iar când Arner, care era perfect informat de întâmplare, veni să lămurească poporul și să-i dea cu această ocazie o lecție potrivită împotriva superstiției, îi trimiseră o delegație, cerându-i să dea ordin preotului să le predice despre stafii.

Incât, având în vedere toate acestea, pe drept cuvânt am putea spune despre locuitorii satului Bonnal, parohienii

---

[1] Ibid., p. 413.

lui Ioachim Ernst, cu sf. Apostol Pavel, că: *„Toți s'au abătut, împreună netrebnici s'au făcut"*.

3. *Plinirea vremii*

„Trestia frântă nu o va sdrobi și feștila fumegândă nu o va stinge".
Isaia 17, 3

Este o idee fundamentală a lui Pestalozzi, însușită din Sf. Scriptură, că Dumnezeu nu uită niciodată pe oameni în păcatele și mizeria lor, că în toate sorocește o *plinire a vremii*, chiar dacă-i lasă o vreme în părăsire, până aproape de totală istovire și desamăgire. Că în cea din urmă clipă, înainte de a se sdrobi trestia frântă a sufletului și înainte de a se stinge feștila fumegândă a conștiinței, întinde mâna Sa salvatoare și trimite lumina Sa mântuitoare.

Aceeași lucrare a Providenței s'a săvârșit și în satul și parohia Bonnal, prin întâlnirea în același gând și aceeași năzuință a celor trei puteri etern regeneratoare: Biserica, reprezentată prin preotul Ioachim Ernst, Statul creștin reprezentat prin Junkerul Carol Arner și familia creștină, reprezentată prin Gertruda. Abia în perioada de reconstrucție apare școala lui Glülphi.

Deși scopul nostru e de a prezenta activitatea preotului, pentru înțelegerea ei găsim necesar a face în acest capitol și o scurtă prezentare a lui Arner și a Gertrudei.

Am văzut în introducere idealul de conducător la Pestalozzi, preconizat în toate scrierile sale ca o condiție indispensabilă a refacerii societății. Acest ideal l-a întruchipat în „Leonard și Gertruda", în persoana Junkerului Carol Arner.

Despre formarea substratului său sufletesc, din care au izvorît toate acțiunile de conducător ideal, spune Arner însuși că era și el pândit de primejdiile ce ajung pe copiii nobililor și bogaților, „dacă nu m'ar fi ținut bunica mea evlavios pe vechile drumuri ale credinței și iubirei, în cele mai dinlăuntru ale ființei mele și nu m'ar fi îndrumat spre frica de Dumnezeu".[1]

[1] Ibid. p. 342.

In anii cei din urmă ai ei, îl ducea de mână „într'un colț liniștit al grădinii, îl învăța acolo să se roage, rugându-se ea însași cu el, și prevenindu-l despre lume și ispitele ei".[1]

Nu e de mirare, deci, că în calitate de conducător e pe deplin conștient de chemarea sa de a ridica poporul din mizerie și de a-l conduce, prin toate mijloacele cu putință, pe drumurile îndestulării trupești și luminării sufletești.

In acest scop, spre deosebire de înaintașii săi, el se apropie de popor pentru a-i cunoaște suferințele, a-i pipăi și vindeca rănile și a repara toate nedreptățile săvârșite sub domnia bunicului său.

Cu tact, cu dreptate, cu multă stăruință și cu cea mai înțelegătoare iubire, el descopere în scurt timp nelegiuirile conducătorilor, arată primejdia păcatelor supușilor, împrăștie întunerecul superstiției și deschide zările unei vieți mai bune, mai împăcate și mai fericite.

E important din punctul nostru de vedere să remarcăm, că cea dintâi intreprindere a lui Arner pentru ridicarea poporului din mizeria trupească și sufletească e zidirea unei biserici, la care au fost angajați toți nenorociții satului, sub conducerea lui Leonard.

E gata să primească orice propunere care l-ar fi putut ajuta în lupta sa. Când îi vorbește preotul despre sărbătoarea sărăciei mulțumitoare, care s'ar putea organiza, în analogie cu asemenea sărbători din evul mediu, spre binele poporului, Arner îi spune: *„Ar trebui să nu fiu om dacă n'aș voi să întemeiez această sărbătoare"*.[2]

Lucrând astfel, el și-a câștigat total inima poporului, care-l privea ca pe un adevărat părinte.

Sunt deosebit de emoționante paginile care vorbesc despre atitudinea acestuia în timpul boalei sale.

Nouă seri dearândul, preotul s'a rugat pentru el în biserică cu toți copiii satului. După însănătoșire, tot poporul l-a sărbătorit în biserică. A îngenunchiat mai întâi

---

1 Ibid. p. 343.
2 Ibid. p. 313.

preotul cu copiii şi tot poporul, mulţumind lui Dumnezeu. A îngenunchiat apoi Arner. „A mulţumit lui Dumnezeu pentru vindecarea sa şi pentru starea sa, pentru locotenent, pentru preot şi pentru poporul său. A cerut binecuvântarea asupra sincerelor sale gânduri de viitor, de a smulge întâmplării soartei oarbe pe aceşti oameni încredinţaţi lui de către mâna Sa părintească şi de a-i face, pe cât e cu putinţă, fericiţi, prin legi durabile, potrivite naturii lor şi împrejurărilor".[1]

Aşa a ajuns Arner la suprema satisfacţie, pe care o poate trăi un conducător, de a exclama, privind apusul soarelui, după o zi de împărţire a dreptăţii: *„Slavă lui Dumnezeu! Eu îl pot privi, apunând, cu inima veselă"*.[2]

Spre acest Arner s'a îndreptat Gertruda în suferinţa ei, cerându-i şi obţinând ajutorul pentru izbăvirea soţului său Leonard din beţie şi din ghiarele primarului.

Strigătul ei era de fapt strigătul poporului ajuns la limita mizeriei şi a răbdării, strigătul acestui mare căzut între tâlhari în clipa supremei desnădejdi. De aceea a fost ascultat şi împlinit, prin Arner, de către Cel care: „Trestia frântă nu o va sdrobi şi feştila fumegândă nu o va stinge", ci cercetează pe oameni întru mizerie şi neputinţe, *la plinirea vremii*, de El sorocită.

Dar cine este Gertruda şi ce a făcut-o pe ea singură să-şi ridice glasul spre izbăvirea tuturor?

Gertruda este preoteasa focului sacru al iubirii familiare, soţia şi mama ideală, care, după Pestalozzi, e condiţia sine qua non a ridicării unei societăţi.

Ea îl iubeşte pe Leonard chiar şi în cea mai desgustătoare decădere a lui şi se roagă pentru el şi în clipele în care ştia sigur că-şi risipeşte ultimul ban, pâinea de toate zilele a copiilor, în cârciuma lui Hummel.

Faţă de copiii ei, toată truda-i era să-i crească în frica de Dumnezeu.

Pentru ea, singurul mijloc de a fi liniştit şi senin era rugăciunea.

---

[1] Pestalozzi, Lienhard und Gertrud (1785), o. c, p. 365.

[2] Pestalozzi. Lienhard und Gertrud (1819), o. c. p. 358.

Seara şi dimineaţa, casa i se lumina de rugăciune şi cântec, iar în ajun de Duminecă şi sărbătoare se preschimba într'o adevărată biserică.

Dăm mai jos această neîntrecută pagină de educaţie religioasă familiară.

Ingenunchiată cu copiii, mulţumia mai întâi ea pentru binefacerile primite în decursul săptămânii, după care făcea o necruţătoare examinare a tuturor faptelor săvârşite.

Urma apoi rugăciunea copiilor, din care desprindem următoarele:

„Iubite Tată din cer! Tu eşti bun întotdeauna cu oamenii de pe pământ şi eşti bun întotdeauna şi cu noi, dându-ne toate cele de trebuinţă! Da, Tu ne dai toate cele cu prisosinţă. Toate vin dela Tine — pâinea şi toate pe care ni le dau iubitul nostru tată şi draga noastră mamă, toate li le dai Tu lor şi ei ni le dau nouă. Ne spun că dacă nu te-ar fi cunoscut şi nu te-ar fi iubit pe Tine, nu ne-ar iubi nici pe noi aşa şi ne-ar fi putut face cu mult mai puţin bine dacă nu te-ar fi cunoscut şi nu te-ar fi iubit pe Tine. Şi ne spun, mai departe, că trebue să mulţumim Mântuitorului oamenilor că te cunoaştem şi te iubim pe Tine, Tată ceresc! Că toţi oamenii care nu-l cunosc, nu-l iubesc pe acest scump Mântuitor şi nu-i urmează toate sfaturile bune pe care le-a dat oamenilor pe pământ, nu te iubesc nici pe tine, cerescule Tată şi nu-şi cresc copiii aşa de evlavios şi cu grijă ca cei care cred în Mântuitorul lumii.

Iubitul nostru tată şi mama noastră dragă ne povestesc întotdeauna mult despre acest dulce Iisus. Cum a voit binele oamenilor pe pământ, cum şi-a petrecut viaţa în nenumărate mizerii, ca să facă tot ce-i era cu putinţă spre a-i ferici pe oameni, în timp şi în veşnicie. Cum a murit în cele din urmă pe cruce, cum L-a înviat pe El Dumnezeu din morţi şi cum trăieşte acum în stălucirea cerului, la dreapta, pe tronul lui Dumnezeu, Tatăl Său; cum îi iubeşte şi acum pe toţi oamenii de pe pământ şi caută să-i facă mulţumiţi şi fericiţi.

Iubite Tată ceresc! Ingădue'n dimineaţa sfintei zile să ne aducem aminte de bunătatea Ta şi de iubirea lui

Iisus Hristos, precum și de tot binele pe care ni l-au făcut tatăl nostru, mama noastră și toți oamenii, spre a fi mulțumitori și ascultători față de Dumnezeu și oameni și a umbla în iubire înaintea Ta, toată viața noastră".[1]

După ce termina băiatul cel mai mare această rugăciune, urma o altă rugăciune de mulțumire a mamei. Se rugau apoi toți copiii pentru îndreptarea greșalelor, după care zicea iarăși Gertruda:

„Doamne, auzi-ne,
Tată, iartă-ne.
Iisuse, milostivește-te spre noi".

O fetiță se ruga pentru părinți și protectori, iar Gertruda făcea încheierea astfel:

„Dumnezeu să fie cu voi!
Dumnezeu să vă păzească!
Domnul să-și îndrepte fața Sa cea sfântă
spre voi și să vă miluiască".[2]

Rămâneau toți câteva clipe de meditație în genunchi. Copiii plecau apoi la culcare, iar Gertruda își continua, în liniștea nopții, rugăciunea-i scăldată în lacrimi de mângăiere și de împăcare.

Dar binecuvântarea acestei mame credincioase nu s'a închis numai în cercul familiei sale, ci s'a revărsat ca o ploaie de binefacere și asupra altor obidiți.

Copiii lui Rudi, cel căruia primarul îi luase prin silnicie livada, după ce le-a murit mama și bunica, rămânând într'o mizerie de nedescris, și-au găsit refugiu, adăpost și școală, în casa Gertrudei.

Se rugau împreună și învățau împreună industria casnică.

„Dimineața și seara citeau câte un capitol din Biblie și se ruga cu ei. Iar dacă îi impresiona în deosebi un loc din acest capitol, li-l repeta de atâtea ori peste zi, până când îl învățau de rost".[3]

---

[1] Ibid. p. 109.
[2] Ibid. p. 110.
[3] Ibid. p. 273.

In felul acesta a înfiinţat Getruda şcoala familiară, idealul lui Pestalozzi, al cărui punct de sprijin era credinţa cu mijloacele ei.

Arner, preotul şi învăţătorul, au mers s'o viziteze, iar Gertruda le-a arătat metoda.

„Le-am procurat cât am putut mai multe bucurii şi munca le-a fost îndată mai uşoară. Iar când începea să le scadă entuziasmul, *chemam în ajutor Biblia şi rugăciunea*".

— Glülphi: A ajutat mult aceasta?

— Gertruda: Fără îndoială! Indată ce au aflat că Dumnezeul şi Mântuitorul lor le cere ceea ce le ceream şi eu, au devenit mai serioşi.

— Glülphi: S'au transformat dintr'odată?

— Gertruda: Nu! Insă li s'au transformat, în cele mai dinlăuntru, simţămintele faţă de toţi oamenii şi au început îndată să-şi cerceteze toate faptele înaintea lui Dumnezeu".[1]

Intre aceste două torţe de luminare a poporului, Arner şi Gertruda, şi-a desfăşurat activitatea, fiind motorul laturei duhovniceşti, preotul Ioachim Ernst, despre care ne vom ocupa aproape exclusiv în tot restul lucrării.

---

[1] Pestalozzi, Lienhard und Gertrud (1790), S. W. tom. IV. Berlin u. Leipzig 1929, p. 222.

EXPERIENȚE PASTORALE

UN MOMENT CRITIC IN VIAȚA PREOTULUI

de

Prot. Stavr. Dr. SEBASTIAN STANCA
Consilier eparhial i. p Cluj-Sibiu

Nu există nici o parohie în care toți credincioșii să fie la fel. Unii sunt buni, îngăduitori, lesne iertători, stăpâniți pururea de gândurile senine ale bunei înțelegeri; alții stărue în miopia unei indiferențe inexplicabile și nepăsare față de orice preocupări de natură obștească; sunt apoi unii cinici și ușuratici, porniți pe ironii și zeflemizarea oricăror inițiative de acțiune altruistă, iar alții înăcriți în porniri de veninoasă răutate, invidie, intrigă și vecinică potrivnicie.

De aceea preotul nou venit în parohie este privit chiar dela început de ochii tuturor credincioșilor prin lentilele preocupărilor fiecărei categorii de mai sus, iscodindu-i cu atentă curiositate mișcările, vorbele și peste tot întreaga comportare în parohie.

Sunt oameni cari afirmă că din toate funcțiunile publice cea mai ușoară e preoția. Noi, care am trăit și trăim aevea viața de păstori ai turmei cuvântătoare, putem răspunde, cu experiența noastră proprie, că nici una dintre atribuțiile tagmei de intelectuali nu întâmpină atâtea dificultăți ca preoția. Adevărat că își are ea și momente de reconfortare sufletească, dar și multe sute de îngrijorări îi brăzdează fruntea. Oricare alt funcționar public este îngrădit în granițele specialității sale, cu oarecare suveranitate în orele sale de birou. Preotul are obligația inversă de a fi slujitorul tuturora, ziua și noaptea, fără limita unor ore fixe de cancelarie. Și pe lângă aceasta, preotul are îndatorirea să fie familiarizat în toate problemele cari frământă viața de obște a poporului, probleme

de cultură, de economie, şcoală, industrie, comerţ, justiţie şi chiar şi medicină şi politică, pentrucă în toate preocupările nelămurite ale credincioşilor preotul este cel dintâi la care apelează poporul pentru cuvenitele lămuriri şi sfaturi. Şi el însuşi trebue să fie lămurit, ca să poată da îndrumările cele mai bune şi să-şi menţină dela început încrederea şi prestigiul în faţa credincioşilor. I se cere, deci, să fie pururea vigilent, cumpănindu-şi bine cuvântul, cu tactul înţelepciunii; şi mai presus de toate multă, foarte multă răbdare şi îngăduinţă.

Un exemplu. In ziua de Rusalii a anului 1907 am intrat ca preot nou hirotonit în parohia atunci înfiinţată a Vulcanului. In trecut, comuna avea puţini credincioşi ortodocşi, afiliaţi la parohia Petroşeni. In anii din urmă începuse însă şi aci exploatarea minereului din măruntaele pământului în stil mai pronunţat, ceea ce a ademenit aci o mulţime de muncitori din toate unghiurile ţării, de toate neamurile şi toate religiile. Intre ei, foarte mulţi români ortodocşi, mai ales din Banat şi Munţii Apuseni.

Cei mai mulţi recrutaţi din elementele cam mărginaşe ale satelor lor de obârşie, în căutarea unor expediente de existenţă mai lesnicioasă şi mai bănoasă. Erau unii aduşi şi de planuri speculative, cu gânduri de parvenire în acest mediu cu mentalitate cosmopolită. Au adus însă toţi în hainele lor sărăcăcioase un lucru bun, aderenţa lor la Biserică şi tradiţiile legate de dânsa.

Dar aici le lipsia şi biserica şi preotul statornic. Acum fiind mulţi, îşi reclamau cu stăruinţă realizarea şi acestui deziderat. După multă frământare a isbutit preotul din Petroşeni să obţină dela direcţiunea minelor o casă din colonia muncitorilor, transformată jumătate în biserică şi cealaltă jumătate în locuinţă parohială, iar Consistorul le-a recunoscut şi parohia independentă. Am fost deci primul preot ortodox al acestei parohii, primit cu multă bucurie de credincioşi, dar şi cu atenţia încordată de curiositate asupra felului compartamentului în mijlocul lor. Greutăţile începutului au fost multe, dar la biruinţa lor m'a ajutat norocul că eram şi eu un fiu al acestui ţinut, bun cunoscător al mentalităţii obştei.

In Dumineca a treia din Ianuarie următor, am ţinut primul sinod parohial pentru prezentarea socotelilor. Abia terminasem cuvântul de deschidere şi în uşa bisericii se stârni o mişcare neobişnuită. Un om înalt şi bine legat cu forţă musculară, îşi făcu drum, cu gesturi brutale, prin mulţimea credincioşilor cari umpluseră biserica. Turmentat de băutură, cu pălăria pe cap şi ţigara în gură, se opri în faţa mesei prezidiale şi într'o atitudine de sfidătoare obrăznicie se răsti:

— Unde's banii bisericii, părinte? I-ai mâncat dta şi epitropul şi ai păgubit biserica şi pe noi.

Un fulger de fior a trecut prin adunare, dar în clipa următoare s'a pornit avalanşa revoltei! „Cine eşti tu? Ce vrei neruşinatule? Ieşi din biserică. Dă-l afară părinte!" Şi pumnii începeau să se învârtoşeze, gata să isbească pe cel ce înfrunta revolta râzând ironic, cu ţigara lipită de buză.

A fost un moment de grea cumpănă pentru cel ce şedeam împreună cu epitropul Iosif la masa prezidială. Uluit de această surprinzătoare insultă grosolană, aveam impresia că îndată se va dărâma biserica peste noi. In volbura tumultului ameninţător ochii mei înălţaţi spre cer s'au oprit asupra icoanei Preacuratei Fecioare cu pruncul în braţe, pe peretele din faţă, şi am avut senzaţia că pe faţa Maicii Domnului înflorise o lumină caldă, care îmi zâmbia plină de bunătate, seninătate şi încurajare. Ea mi-a frânt într'o clipă povara desnădejdii, trecându-mi în suflet ideea salvatoare.

— „Oameni buni, mi-am îndreptat glasul către poporul revoltat, vă rog să vă potoliţi. Omul acesta a venit în mijlocul nostru cu credinţa că am prădat avutul bisericii. Noi avem datoria să-l lămurim şi pe dânsul şi pe alţii, dacă vor fi ispitiţi de aceeaşi credinţă, căci pentru asta ne-am adunat astăzi în sf. biserică. Oameni suntem toţi şi de vom fi făcut undeva vreo greşală, datori suntem să o îndreptăm. Iar dta, frate Nicolae, care ne aduci o mare învinuire, eşti dator să ne asculţi lămuririle. Dar înainte de toate ţine seama că eşti în biserică, în faţa lui Dumnezeu şi a Maicii

Domnului și a tuturor sfinților, aruncă țigara, descopere-ți capul și vino de stai aici pe această laviță, lângă noi, și ispitește toate hârtiile și protocoalele acestea și te dumirește singur de faptele noastre".

Zarva s'a potolit imediat. Nicolae părea că s'a mai desmetecit puțin și îmbulzit dela spate de cei apropiați a fost nevoit să-și tragă pălăria, să arunce țigara și încet să se așeze pe lavița de lângă masa prezidială.

Epitropul a prezentat socotelile bisericii cu acte în regulă la intrate și ieșite. In acest timp, omul răsvrătit se potolise complet și începuse să se tragă încet către capătul opus al laviței, iar la un moment dat, simulând o indispoziție, s'a ridicat și a ieșit din biserică.

Adunarea a constatat la urmă cu satisfacție că socotelile erau în deplină ordine și rezultatul dovedia un spor îmbucurător în chivernisirea banilor bisericii. Revoltatul Nicolae nu s'a mai întors, dispăruse.

Incidentul acestei zile a făcut repede înconjurul întregei parohii, dând prilej la multe și felurite interpretări. Am avut însă o noapte de greu sbucium sufletesc, neștiind pricina atitudinii omului răsvrătit și urmările în sânul credincioșilor.

In dimineața următoare apare în ușa locuinței parohiale Nicolae: umilit, cu ochii plini de lacrimi și cu sufletul sdrobit de remușcare. L-am poftit în casă.

— Părinte, am venit să mă rog de iertare pentru fapta mea de ieri. Am săvârșit un mare păcat. M'au osândit vecinii, m'au batjocorit prietenii, mă blastămă nevasta și râd de mine toți cunoscuții. Am căzut, părinte, jertfa unor oameni ticăloși. Cunoașteți pe Valeriu și Dumitru: și-au pus ochii pe mine, m'au îmbătat și m'au pus la cale să fac nelegiuirea de ieri. Iartă-mă, părinte, pedepsește-mă, dar iartă-mi această ticăloșie".

Și omul a început să plângă.

— „Ascultă, Nicolae: Dumnezeu ne poruncește să iertăm de șaptezeci de ori câte șapte celor ce cad în păcate și se pocăesc. Mă bucur că îți recunoști greșala. Eu n'am să te pedepsesc. Dimpotrivă, îți iert din toată inima mea de păstor sufletesc greșala. Dar cum ce fapta ai să-

vârşit-o în biserică, ai jicnit şi pe Dumnezeu. Vino Dumineca viitoare la biserică, cere iertare şi dela Dumnezeu şi vei avea de bună seamă iertare şi dela Cel de sus şi dela oameni".

In cugetul meu se făcuse însă şi o altă lumină. Valeriu şi Dumitru, membrii ai comitetului şi şefi la stabilimentele miniere, aveau pretenţia de şefi şi ai bisericii şi parohiei. Având acum parohia preot cei doi îşi temeau diminuarea potentăţii şi rolul de dispunători în biserică. Acum înţelegeam pentru ce în şedinţele comitetului dădeau adesea prilej la discuţiuni cu ceilalţi membri. Şi tot acum mi se lămurise şi complotul urzit cu Nicolae: prestigiul preotului trebuia distrus cu orice mijloace.

In Dumineca următoare, Nicolae asista cucernic şi umilit în colţul cel mai retras al bisericii. La sfârşitul predicii în legătură cu evanghelia fiului rătăcit, Nicolae îngenunchie în faţa altarului:

— „Doamne Dumnezeule, iartă-mă, iartă-mă părinte, ietaţi-mă oameni buni". Mai mult n'a putut rosti, lacrimile îi curmară graiul.

I-am citit rugăciunea pentru iertarea păcatelor şi i-am întins mâna de împăcare.

A fost un moment de adâncă reconfortare sufletească şi în ochii multor credincioşi am zărit lacrimile de bucurie ale iertării evanghelice.

A fost cea dintâi şi cea mai grea piatră de încercare şi un moment critic al pastoraţiei mele preoţeşti, dar darul inspiraţiei divine i-a dat o soluţie fericită care mi-a statornicit un respect şi prestigiu desăvârşit în timpul celor patru ani cât am păstorit această parohie.

Nicolae a plecat curând din parohie, iar Valeriu şi Dumitru s'au resemnat şi au amuţit, renunţând la orice porniri de opoziţie.

Astăzi, Dumnezeu să-i ierte, şi ei şi mulţi dintre credincioşii din acea vreme sunt trecuţi în lumea veciniciei. Din asemenea întâmplări este însă bine ca preoţii tineri să culeagă învăţăminte pentru înfruntarea tuturor adversităţilor, pentru că, Doamne, multe şi grele sunt necazurile drepţilor.

L.-CL. FILLION

EVANGHELIA MUTILATĂ ȘI DENATURATĂ DE RAȚIONALIȘTII CONTIMPORANI

în românește [1]

de

Diacon Dr. GRIGORIE T. MARCU
Profesor la Academia teologică „Andreiană"

CUVÂNT ÎNAINTE

Paginile cari urmează au apărut inițial în *Revue du Clergé français*, care le-a hărăzit o îndatoritoare ospitalitate.

Din felurite părți, autorului i-a fost exprimată dorința binevoitoare de-a le publica și separat, în extras, sub pretextul poate prea măgulitor că ele oferă o idee destul de exactă despre teoriile raționaliste de dată recentă, privitoare la evanghelii și la viața lui Iisus Hristos. Noi ne-am străduit să le descriem cum ne-am priceput mai bine, și cu desăvârșită imparțialitate, după ce le-am studiat îndelung și direct la sursă.

Acest tablou nu reprezintă dealtminteri decât o parte foarte redusă a unui plan pe care ne-am propus să-l înfăptuim în curând, dacă ajută Dumnezeu, cu concursul îndrăznețel librării care editează broșura noastră. Noi am vrea să expunem, în ansamblul lor, ceea ce se numește astăzi „Problemele evanghelice", și să răspundem la obiecțiunile ridicate mai insistent ca nici odată împotriva Domnului nostru Iisus Hristos, a vieții și a doctrinei Sale, fie de către liber-cugetătorii propriu ziși, fie de către cei cari se numesc cu emfază „teologi moderni" sau „critici liberali" — pe cari doar o nuanță îi deosebește de cei dintâi.

[1] L.-Cl. Fillion, prètre de Saint-Sulpice, consulteur de la Commission biblique, professeur honoraire de l'Institut cath. de Paris: *L'Evangile mutilé et dénaturé par les rationalistes contemporains.* Exposition et critique. Paris, P. Lethielleux (1909) p. 144.

Intâia dintre aceste „probleme" se referă, evident, la existenţa însaşi a Mântuitorului. Anumiţi raţionalişti foarte avansaţi au cutezat, altă dată decât în zilele noastre, s'o nege făţiş. Noi am semnalat şi înfruntat sistemele lor, pe cât de zadarnice pe-atât de ridicole, într'o primă broşură întitulată *Existenţa istorică a lui Iisus şi raţionalismul contimporan*.[1] Sunt apoi alţi exegeţi sau teologi cari fără să nege total existenţa istorică a Domnului nostru Iisus Hristos, reduc biografia Sa la dimensiuni infime, recurgând — pentru a-şi atinge scopul — la procedee de eliminare, pretins ştiinţifice, pe cari cititorii noştri urmează să le judece. Şi acestor falşi critici le vom răspunde aici.

Paginile acestea nepretenţioase îşi vor fi ajuns scopul dacă isbutesc să dovedească îndrăsneala şi slăbiciunea, deopotrivă de stranii, a argumentelor cu cari se incearcă să fie răpuse evangheliile şi divinul lor erou.

19 Octomvrie 1909

ÎNTRODUCERE

Nu de mult, într'un articol remarcabil care a stârnit interes, una din marile reviste catolice[2] schiţa un tablou dezolant al roadelor pe cari le-a dat dincolo de Rin aplicarea integrală a principiilor protestante, făcându-ne să asistăm la o teribilă invazie a raţionalismului în toate sectoarele vieţii germane.

Noi vrem să reluăm dela capăt, amplificând-o, partea cea mai importantă, care-i şi cea mai întunecată, a acestui tablou: aceea privitoare la viaţa şi persoana lui Iisus Hristos. Sarcina este dureroasă, dar nădăjduim că nu va fi inutilă. De fapt, dacă în Germania, în Anglia şi aiurea, teoriile raţionaliste n'au influinţat decât pe protestanţii de diferite nuanţe, lăsându-i pe catolici aproape cu desăvârşire neatinşi, apoi lucrurile nu stau tot aşa la noi în Franţa, unde aceste teorii au fost acceptate, şi ulterior vulgarizate, de preoţi şi laici, sub numele de *modernism*, spre indignarea prea multor suflete credincioase.

Vom încerca, deci, să scoatem la lumina zilei principiile, procedeele şi aserţiunile neocriticilor — sau, mai precis, negaţiile lor — pe planul central al religiei şi al istoriei. Chiar pe acest tărâm, vom

---

[1] *L'Existence historique de Jésus et le rationalisme contemporain*. In-12⁰. Paris 1909 (în colecţia *Science et Religion* a librăriei Bloud et Cie).

[2] *Le Correspondant*, în articolul întitulat: „Le Crépuscule du luthéranisme", nr. din 25 Ianuarie 1907, p. 297—325.

discuta puţin cu ei; pentru aşa ceva, ne-ar trebui volume întregi. Scopul nostru actual este doar acela de-a expune sistemul lor privitor la viaţa lui Iisus Hristos, de-a nota ceea ce aceştia găsesc de cuviinţă să ne mai lase din istoria evanghelică. Ii vom neglija cu totul pe cei mai violenţi dintre aceştia, cari împingând cutezanţa exegetică la extrem, au mers până la tăgăduirea existenţei personale a lui Iisus.[1] Nu ne vom ocupa în aceste pagini decât de cei ce fac actualmente mai mult sgomot, şi cari formează majoritatea în lumea criticei false.

CAPITOLUL I

Principii generale în numele cărora este atacată viaţa lui Iisus

Ancheta noastră îmbrăţişează peste treizeci de volume recent publicate în Franţa, în America, în Anglia şi mai ales în Germania, fără să mai vorbim de atâtea broşuri şi felurite articole de reviste, sau de considerabila cantitate de lucrări mai vechi, cari au format obiectul unor studii anterioare de-ale noastre.

Principalii „critici"[2] ale căror teorii în chestiune le vom cita sau rezuma, se bucură de-o reputaţie universală pe tărâmul exegezei, căci ideile lor avansate, scrierile lor număroase, conferinţele lor de popularizare, şi adeseori talentul şi zelul real pe care l-au dovedit în apărarea celei mai triste cauze, n'au întârziat să-i facă celebri. Iată numele lor: W. Bousset, W. Brandt, G. Frenssen, A. Harnack, H.-J. Holtzmann, O. Holtzmann, Arnold Meyer, A. Neumann, R. Otto, O. Pfleiderer, Albert Réville, P.-W. Schmidt, P.-W. Schmiedel, fratele său O. Schmiedel, A. Schweitzer, H. von Soden, W. Soltau, H. Weinel, J. Weiss, J. Wellhausen, Paul Wernle, W. Wrede. Alăturea de aceşti corifei, şi oarecum în subordine, alţi număroşi teologi, majoritatea tineri, propagă cu o ardoare neobosită doctrine analoage.

Tuturor acestor autori le place să se definească „teologi moderni". Se mai obicinueşte să fie grupaţi sub denumirea de „şcoala liberală", în ce priveşte exegeza sau teologia. Cu toate că sunt în desacord în destule chestiuni de amănunt, cei mai mulţi dintre aceştia formează, în punctele principale ale sistemului lor, un fel de sindicat cu o considerabilă înrâurire asupra claselor protestante culte, devenite tare neîncrezătoare faţă de învăţătura oficială a pastorilor.

---

[1] Numărul lor este considerabil, şi creşte'n fiecare an.

[2] Ii vom designa ades prin acest nume, pe care-l revendică atât de bucuros, deşi îl merită mai puţin decât oricine.

§ I. — Pretinsul Iisus istoric

Aceşti domni au pretenţia că povestesc — să-i credem, pentru întâia oară — adevărata istorie a lui Iisus, epurată de toate elementele străine cu cari a încărcat-o din bunăvreme legenda, dogma, etc. De asemenea, ei obicinuesc să-i dea eroului lor numele de *Iisus istoric*, în opoziţie cu *Hristosul dogmatic* sau *Hristosul credinţei*, desfigurat din capul locului, după părerea lor, prin credinţele eronate ale Bisericii.[1]

La dreptul vorbind, aceste două titluri, opuse unul altuia cu intenţia de a-l deprecia pe al doilea, nu datează de-acum, şi „teologii noştri moderni" n'au nici măcar meritul de-a le fi inventat. Cel ce a făcut uz de ele întâia dată este, credem, David Friedrich Strauss, într'un opuscul rămas de pomină.[2] Locuţiunea aceasta a avut deja o istorie, în trei părţi. La'nceput, ea a servit pentru a-l opune pe Hristos Iisus al evangheliilor, Fiul Omului şi Fiul lui Dumnezeu, viind, vorbind, acţionând, lui Iisus al speculaţiei teologice, de tip protestant ortodox mai ales. Ceva mai târziu — şi acesta a fost cazul lui Strauss — ea a pus în contrast pe Iisus-ul istoric cu nu ştiu care Hristos ideal, născut din filosofia hegeliană.[3] In al treilea rând — şi noi ne aflăm la această etapă — a fost urzit acest raţionament, asupra căruia vom reveni mai încolo: Apostolii şi autorii evangheliilor credeau în caracterul mesianic al lui Iisus şi'n divinitatea Sa; mai târziu, ei au augmentat retrospectiv, în scripturile lor, istoria cu dogmă; şi, prin urmare, este datoria criticei să separe, prin studierea aprofundată a textelor, pe Iisus-ul istoric, real, de Hristosul dogmatic, care este produsul credinţei şi care n'a avut realitate obiectivă.

Ţelul „teologilor moderni" este deci acela de-a proceda la „descoperirea lui Iisus, la regăsirea adevăratului Iisus".[4] „O epocă atât de deşirată, ca a noastră, spune Paul Wernle, are lipsă înainte de

[1] Hristosul dogmatic este „un Pseudo-Hristos", spune fără ocol Crooker *The Supremacy of Jesus*, Boston, 1904, p. 60.

[2] *Der Christus des Glaubens und der Jesus der Geschichte*, „Hristosul credinţei şi Iisus-ul istoriei", Berlin, 1865. Vezi şi *Nouvelle Vie de Jésus*, de Strauss, trad. de Nefftzer şi Dollfus, t. II, p. 420—424.

[3] Vezi F. Vigouroux, *Les Livres saints et la critique rationalitse*, ed. 5, Paris, 1901, t. II, p. 525 urm.

[4] A. Neumann îi dă cărţii sale un titlu caracteristic: *Jesus, wer er geschichtlich war*, „Iisus, aşa cum a fost după datele istorice". Şi el caută să-l descopere din nou pe „Iisus-ul istoric". Dr. H. Weinel, *Jesus im neunzehnten Jahrhundert*". Tübingen, 1908, p. 19, vorbeşte de „recenta descoperire" a lui Iisus.

toate de-o orientare mereu nouă cu referire la evanghelia lui Iisus. Dar această evanghelie, cum ştie oricine, nu este clară şi simplă nici chiar în Noul Testament; în felurite chipuri, ea a fost transformată şi năpădită de corpuri străine".[1] Pentru a o face uşor comprehensibilă, „evanghelia trebue eliberată de teologie". La treabă, deci! „Dacă Iisus, printre alte binefaceri, ne-a eliberat de teologi, noi, ceilalţi teologi, suntem cu adevărat învăţăceii săi când reînnoim fără pauză opera sa de eliberare". După ce teologia modernă îl va fi regăsit pe adevăratul Iisus, „Dumnezeu, Dumnezeu Tatăl însuşi îşi va prelua asupra vieţii noastre stăpânirea pe care Iisus a vrut să i-o asigure, şi de care l-a lipsit dogma hristologică".[2]

Dar pentru a-l descoperi pe Iisus-ul istoric este necesar, cum vom vedea numai decât, să operăm amputări multiple înlăuntrul textelor evanghelice. Mehlhorn[3] numeşte această operaţie separarea în viaţa Mântuitorului „a adevărului de poesie", aşa dar a istoriei de ficţiune, de legendă, de falsificările ulterioare, aşa fel încât această viaţă să fie redusă la elementele sale strict istorice. Teza sa sună aşa: „Tradiţia Noului Testament privitoare la Iisus nu este istorie pură" El îşi propune, deci, să facă „analiza chimică" — expresia aceasta vulgară nu-i repugnă — a documentelor, în scopul regăsirii elementelor primare.

Pentru a exprima fără ocol scopul pe care-l urmăresc, neo-criticii au inventat o comparaţie pe care o întrebuinţează dearândul în scrierile sau în spusele lor: aceea a sâmburelui şi a coajei, sau a miezului suculent al unui fruct şi al învelişului care-l acopere.[4] Trebue să spargi şi să îndepărtezi coaja ca să rămână sâmburele; trebue să cureţi fructul pentru ca să dai de miez. Cojile cari urmează să fie curăţate sau sparte vreau să fie, în cazul de faţă, toate pasagiile din literatura evanghelică pe cari adversarii noştri refuză să le accepte; în concret: elementele miraculoase, dogmele, pretinsele legende, cum vom vedea mai cu deamănuntul.

§ II. — Postulatul incredulităţii: nimic supranatural în viaţa lui Iisus

In fruntea sistemului acestor neo-critici aflăm un postulat, sau, cum zic ei, un principiu general, acela al incredulităţii: Supra-

[1] *Die Anfänge unserer Religion*, Tübingen, 1904, ed. 2, p. V—VI.

[2] *Ibid.* p. IX.

[3] *Wahrheit und Dichtung im Leben Jesu*, Leipzig, 1906, p. 2.

[4] De-o parte, *Kern*, sâmbure (*historischer Kern*, sâmbure isteric); de alta, *Schale*, coaje sau scoarţă care înveleşte sâmburele, miezul.

naturalul nu există şi nu va exista în lumea aceasta, în actualul univers. De aici urmează că el nu s'a manifestat în Iisus mai mult decât în alt mădular al omenirii. Mântuitorul poate fi considerat un om extraordinar — a şi fost inventat, pentru denumirea lui, un substantiv barbar: *supraom*; — intimitatea relaţiilor Sale cu Dumnezeu poate fi admirată, ca şi frumuseţea perceptelor Sale morale; eşti liber, dar cu condiţia de-a nu depăşi limitele naturalului, să spui că el este un urmaş al profeţilor, un reformator religios, etc. Dar este strict interzis să mergi mai departe, dacă ţii să rămâi critic ştiinţific, să nu ieşi din marginile istoriei propriu zise.

Strauss însuşi a proclamat sus şi tare acest principiu: „Critica are siguranţa că nu comite nici o profanare, ci că, dimpotrivă, săvârşeşte o operă utilă şi necesară atunci când îndepărtează ca pe-o iluzie iniţial bineintenţionată şi poate chiar binefăcătoare, dar cu timpul vătămătoare şi astăzi deadreptul primejdioasă, tot ceea ce face din Iisus o fiinţă supraomenească; restabilind, deci, atâta cât mai e cu putinţă, figura Iisus-ului istoric, în trăsăturile Sale pur omeneşti".[1] Chiar şi în acest punct, „teologii moderni" n'au inventat deci absolut nimic. Dar cititorul întrevede deja ceea ce un atare principiu general suprimă rapid din cuprinsul scripturilor evanghelice: la'nceputul vieţii lui Iisus, tot ceea ce este consacrat pruncîei Sale; în decursul vieţii Sale publice, ceea ce numim „minuni săvârşite întru putere", — de exemplu, potolirea furtunii de pe lacul Ghenizaretului, mersul Lui pe valuri, învierea morţilor, — profeţiile Mântuitorului, schimbarea Sa la faţă, etc.; în sfârşit, învierea şi înălţarea la cer.[2] Drept compensaţie, criticii moderni se cred obligaţi să dea numeroase detalii, în cea mai mare parte psihologice, asupra desvoltării intelectuale şi morale a lui Iisus, asupra conştiinţei Sale mesianice, a programului Său şi a altor diverse chestiuni pe cari evangheliştii le trec sub tăcere, dar pe cari „criticii" noştri se socotesc capabili să le reveleze lumii.

§ III. — E imposibil să scrii o viaţă a lui Iisus

Inainte de-a merge mai departe, semnalăm un fapt din pricina căruia avem dreptul să fim surprinşi. Neo-criticii, înainte de-a aplica evangheliilor teoriile lor subversive, cari le reduc aproape la neant, afirmă oricărui nou venit că aceste istorisiri, chiar dacă ar fi acceptate în întregul lor, nu ne vor permite să scriem a biografie

[1] *Nouvelle Vie de Jésus*, trad. de Neffizer şi Dollfus, t. II, p. 424.

[2] Vom reveni mai încolo asupra majorităţii acestor chestiuni.

propriu zisă, o viață complectă a lui Iisus Hristos. „Materialul pe care ni-l oferă ele nu este suficient pentru a schița istoria lui Iisus, nici măcar în liniile sale de căpetenie, în afară de cazul când o imaginație fecundă cutează să complecteze, din propriile sale resurse, datele cari dau greș".[1]

A vorbi astfel însemnează a jongla cu cuvintele. Cine nu recunoaște că lacunele abundă în istorisirile evanghelice? Exegeții cei mai conservatori nu sunt ultimii cari recunosc acest fapt. Trăsături de felurite specii ne sunt comunicate în evanghelii asupra lui Iisus, dar ele formează numai o culegere operată în materialul considerabil privitor la acest subiect. De altcum, sf. Ioan apostolul și evanghelistul ne spune, într'o elocventă hiperbolă,[2] că dacă s'ar scrie cu deamănuntul tot ce a făcut Iisus, lumea n'ar fi destul de mare ca să încapă într'ânsa cărțile ce ar trebui să fie compuse în acest scop. Teologii liberali nu ne învață, deci, absolut nimic nou atunci când insistă asupra acestor lacune; sau mai degrabă, ei nu întârzie să ne învețe ceva foarte grav: după ce au constatat și apoi după ce au afirmat că evangheliile sunt simple cărți de edificare, scrieri tendențioase inspirate de credința Bisericii primare, le vine cât se poate de comod să elimine detaliile cari le displac. Autorii, sau mai degrabă redactorii succesivi ai literaturii evanghelice, nu erau istorici serioși; ei s'au mulțumit să înmănuncheze laolaltă episoade strânse de pe unde s'a putut. O viață a lui Iisus este imposibilă; evangheliștii sunt lipsiți de autoritate.

E adevărat că după ce au repetat aceste spuse până la saturație, ca un preliminariu obligatoriu al sistemului lor, nu întârzie să se pună în contradicție cu ei înșiși, afirmând deasemenea, celor ce vreau să-i asculte, că chiar după eliminările lor interminabile, găsesc destul material în evanghelii din care se poate face o idee exactă

---

[1] Jülicher, *Einleitung in das Neue Testament*, ed. 1, p. 227. Vezi și W. Bousset, *Was wissen wir von Jesus?* Halle, 1904, p. 47 urm. Intr'o broșură de răsunet, *Der sogenannte historische Jesus und der geschichtliche biblische Christus*, Leipzig, 1901, Dr. Kähler, teolog protestant ortodox, merge deasemenea, ocazional, chiar prea departe în acest sens. E drept că adaugă (p. 31 urm.), corectându-se pe sine însuși, că evangheliile ne furnizează un portret istoric al lui Iisus îndeajuns de larg pentru a cunoaște persoana și viața Sa, și că, mulțumită acestui portret, „mii de oameni au putut trăi cu El ca și cu prietenul lor cel mai intim și mai influent". E. Reuss, deși raționalist savant, vădește un excelent punct de vedere asupra chestiunii în litigiu (*Histoire évangélique*, p. 6, 100 și 101).

[2] Ioan 21, 25.

despre Iisus-ul istoric. „Cu toate că isvoarele noastre nu sunt suficiente pentru o biografie — scrie cel mai celebru dintre ei — ele rămân totuşi instructive din alte puncte de vedere. Sunt instructive pentru că ne furnizează date asupra trei puncte importante: în primul rând, ele ne oferă o imagine clară a propovăduirii lui Iisus, atât în ce priveşte trăsăturile ei generale cât şi aplicarea detailată; în al doilea rând, ele ne orientează asupra rezultatului vieţii Sale pusă în serviciul vocaţiei ce-l însufleţia; în al treilea rând, ele ne lămuresc impresia pe care Iisus a făcut-o asupra învăţăceilor Săi, precum şi aceea pe care ei au propagat-o privitor la persoana Sa. Acestea sunt, într'adevăr, trei puncte importante; ele sunt, tot odată, punctele decisive".[1]

Noi suntem mai cu anevoe de satisfăcut decât Adolf Harnack, şi găsim mult mai mult în documentele evanghelice decât aceste trei puncte. Admitem însă, cu Johannes Weiss,[2] că aceste isvoare, în forma în care ne-au parvenit, ne furnizează o imagine „clară şi pătrunzătoare" a Domnului nostru Iisus Hristos. Dumnezeu n'a îngăduit evangheliştilor să ne dea mai multe detalii asupra Mântuitorului pentru că El nu urmărea să satisfacă curiositatea noastră. Pe de altă parte — o putem spune cu deplină certitudine — chiar dacă am fi fost mai amplu informaţi, imaginea lui Hristos n'ar fi fost alta; toate celelalte fapte ale Sale, a căror amintire s'a şters, n'ar fi modificat întru nimic impresia pe care am câştigat-o din evanghelii, într'atât a fost de reuşită şi de providenţială alegerea faptelor şi a cuvântărilor Sale.[3]

Cât priveşte asertiunea după care ar fi imposibil să se compună, cel puţin în înţeles larg, o adevărată Viaţă a lui Iisus, aceasta şi-a primit de mult, şi'n special în zilele noastre, o desminţire eclatantă: aceea a experienţei faptelor. De fapt, cine nu cunoaşte lucrările remarcabile de acest fel, cari au apărut de vreo 40—50 de ani încoace, nu numai la romano-catolici şi la protestanţii ortodocşi, dar şi la aripa dreaptă a şcoalei liberale şi chiar în şcoala strict „mo-

---

[1] Harnack, *Das Wesen des Christentums*, ediţia din 1903, p. 20.

[2] *Die Schriften des Neuen Testaments neu übersetzt*, Göttingen, 1905, t. I, p. 37—38: „Poate fi regretată [existenţa atâtor lacune], dar nu trebue să fim ingraţi faţă de ceea ce posedăm. Oricine are simţ istoric va fi fericit de ceea ce — în locul unei grupări pragmatice contestabile, săvârşită de un scriitor mai mult sau mai puţin destoinic — avem în aceste istorisiri izolate, atât de vii, cari... ne arată în chip limpede şi pătrunzător ceea ce era Iisus". Dr. J. Weiss este unul din membrii cei mai activi ai şcoalei protestante liberale.

[3] Vezi L.-Cl. Fillion, *Introduction générale aux Evangiles*. Paris, 1889, p. 15—17.

dernă?" Catolicii francezi au dreptul să fie mândri de *Vieţile lui Iisus* datorite abatelui Fouard, monseniorului Le Camus, părintelui Didon, cari se bucură statornic de succesul meritat. Compatrioţii noştri protestanţi (francezi) pe aceeaşi urmă, datorită interesantului volum pe care E. de Pressensé l-a compus pentru a-l combate pe Ernest Renan. In Anglia au apărut aproape succesiv lucrările analoage ale lui Farrar, Geikie şi Edersheim; în Germania, acelea ale lui Bernhard Weiss şi W. Beyschlag. Iar la aripa stângă a şcoalei „critice" nu avem savantele cărţi — deşi rele cărţi — ale lui Theodor Keim şi Albert Réville, fără să mai vorbim de lucrările mai puţin considerabile, publicate de număroşi scriitori de diferite culori?[1]

Suntem înţeleşi: să nu pretindem evangheliilor să ne dea ceea ce n'au intenţia să ne ofere; dar să utilizăm cum ştim mai bine frumoasele lor istorisiri, şi atunci îl vom cunoaşte îndeajuns pe Iisus Hristos, atât în manifestările Sale externe, cât şi'n simţămintele intime cari i-au servit ca îndemnuri statornice. Un critic dintre cei mai competenţi scria nu demult, cu perfectă dreptate: „Suntem informaţi despre Iisus în mod pe cât de real pe atât de abundent, ca despre nu importă care altă uriaşe personalitate a antichităţii".[2] Nimic mai adevărat. Acelaş exeget, făcând o frumoasă comparaţie, mai spune: „Dacă Leonardo da Vinci ar fi cerut sfatul unui savant care împărtăşeşte ideile lui Dr. Kähler[3] atunci când a conceput proiectul marelui său tablou Cina cea de Taină, acesta i-ar fi spus că din pricina lipsei unei tradiţiuni (sigure) privitoare la fisionomia Mântuitorului şi a caracterului incomparabil, al vieţii Sale spirituale, care trebue exprimate (prin penel), este o imposibilitate să pictezi un portret exact al lui Hristos, astfel încât orice tentativă de acest gen nu poate să sfârşească decât cu o caricatură".[4]

§ IV. — Evanghelia a patra nu mai poate conta ca o viaţă a lui Iisus

Iată alt principiu ridicat de raţionalişti, în ultimii ani, aproape la altitudinea unei dogme. Ei pretind că pentru a ajunge la cunoaşterea „Iisus-ului istoric" nu trebue să se ţină cont câtuşi de puţin

---

[1] „Partizanii teologiei liberale spun şi repetă că evangheliile nu permit să întocmeşti o biografie a lui Iisus, şi totuşi, unul după altul, ei nu contenesc să scrie noui biografii de acest fel". Foarte just protestul lui A. Kalthoff, *Entstehung des Christentums*, Bremen, 1904, p. 2.

[2] W. Beyschlag, *Leben Jesu*, ed. 4, Halle, 1902, t. I, p. XXIII.

[3] Aluzii la exagerările paradoxale cari au fost semnalate mai sus, p. 397 nota 1.

[4] *Ibid.* p. XXVII.

— sau aproape deloc — de evanghelia a patra, deoarece aceasta, dela întâia și până la ultima pagină, îl consideră pe Iisus drept Cuvântul lui Dumnezeu, Fiul lui Dumnezeu. Expunerea sa, spun ei, este falsificată dela un capăt la altul de această idee, care comandă totul. Ea nu relatează istorie adevărată, ci desfășoară o teză teologică. „Evanghelia lui Ioan rămâne enigma cea mai uimitoare pe care ne-o prezintă istoria creștinismului primar... Este în afara oricărei îndoieli că Hristosul evangheliei lui Ioan nu este absolut deloc Iisus-ul istoric".[1] Această afirmație circulă fără doar și poate în toate lucrările alcătuite de „teologii moderni". Nu numai că evanghelia a patra nu este opera sfântului Ioan, dar ea n'are nici un caracter istoric; data scrierii ei nu trece dincolo de anul 120, sau chiar de anul 140. Scurt, evanghelia lui Ioan nu trebue socotită între documentele istorice pentru viața lui Iisus".[2]

Așa dar, trebue să renunțăm să admitem ca istorie adevărată sublimul prolog privitor la Cuvântul întrupat, deliciosul episod al întrevederii lui Iisus cu câțiva dintre viitorii Săi apostoli, prefacerea apei în vin la Cana, tămăduirea slăbănogului și a orbului din naștere, învierea lui Lazăr și cuvântările împreunate cu aceste minuni, convorbirea ceresculul Mântuitor cu apostolii Săi după Cina cea de Taină, rugăciunea Sa preoțească, diverse aspecte mișcătoare ale patimilor și învierii Sale, și atâtea alte pagini admirabile ale evangheliei dela Ioan. Abia câțiva rari adepți ai școalei liberale admit că ar exista ici-colea, în această scriptură, vreun „sâmbure istoric". In ansamblul ei, precum și în cea mai mare parte din amănunte, nu corespunde adevărului istoric și nu ne ajută să cunoaștem pe adevăratul Iisus.

§ V. — Nici evangheliile sinoptice nu contează decât sub beneficiu de inventar

Firește, criticii moderni nu s'au oprit numai la atât. După ce i-au făcut sfântului Ioan un proces rapid, condamnându-l irevocabil, s'au apucat până și de sinoptici, împărțindu-le mii de elogii.

După Dr. Otto Pfleiderer, cele patru evanghelii se aseamănă în ceea ce privește „transformarea teologică a istoriei;[3] sub acest raport, ele se deosebesc doar gradual; în toate se văd rezultatele

---

[1] A. Meyer, *Die moderne Forschung über die Geschichte des Urchristentums*, Freiburg im Breisgau, 1898, p. 53.

[2] H. von Soden, *Die wichtigsten Fragen im Leben Jesu*, Berlin, 1904, p. 5.

[3] Citat de A. Schweitzer, *Von Reimarus zu Wrede*, Tübingen, 1906, p. 311.

„reflexiunii teologice" și ale „credinței Bisericii". După P.-W. Schmiedel,[1] „chiar și'n primele trei evanghelii, o teologie științifică serioasă recunoaște că număroase detalii sunt produsul unei formațiuni legendare particulare". Definiția semnificativă pe care Albert Réville o dă evangheliilor, nu se referă mai puțin la sinoptici decât la sfântul Ioan: acestea sunt „cărți cari povestesc ceea ce autorii lor știu sau cred că știu din viața lui Iisus".[2] Cuvintele „sau cred că știu" ne pregătesc mai mult decât o surpriză. Pentru rest, „tradiția evanghelică (orală) era, după toate aparențele, în plin proces de desagregare și de deformare, atunci când s'a simțit trebuința de-a o fixa în scris".[3] In sfârșit, tot după același autor,[4] chiar și în sinoptici există „un reflex legendar care începe să nimbeze persoana lui Iisus".

Pentru a proceda mai comod la opera lor de distrugere, adversarii noștri au împărțit primele trei evanghelii în două categorii, dintre cari una este formată de sfântul Marcu, iar cealaltă de sfântul Mateiu și sfântul Luca. Comparând întreolaltă aceste scripturi, pentru a studia originea, isvoarele și tendințele lor, — fără a se sinchisi pentru nimic în lume de datele ce ni le-a transmis tradițiunea, — ei au descoperit că sfântul Mateiu și sfântul Luca merită, în calitate de istorici ai lui Iisus, mult mai puțină crezare decât sfântul Marcu, căci număroase elemente, legendare, dogmatice și altele, ar fi fost adăugate redacțiunii lor originare, grație unor multiple manipulațiuni și retușeri. Grija de căpetenie a acestor doi scriitori zace, ni se spune, în a povesti copilăria lui Iisus, în urzeala căreia supranaturalul ține un loc considerabil; în a semnala împlinirea vechilor profeții prin Domnul nostru Iisus Hristos; a insera în povestirile lor minuni prea bătătoare la ochi, etc., în vreme ce sfântul Marcu este mai sobru, mai discret.

Insă chiar și'n evanghelia dela Marcu, examinată mai temeinic, n'au întârziat să descopere straturi variate, date diferite cari s'au suprapus ca'n terenurile aluviale. Dacă sunt îndepărtate straturile de dată mai recentă — și criticii noștri se cred capabili să facă acest lucru cu ușurință — se ajunge la elementul primitiv, care singur

[1] *Die Person Jesu im Streite der Meinungen der Gegenwart*, Zürich, 1907, p. 5.

[2] *Jésus de Nazareth*, Paris, 1897, t. I, p. 282.

[3] *Ibid.*, p. 289. Expresia „după toate aparențele" este foarte științifică! Domnii critici încep prin a emite, de cele mai multe ori fără motiv serios, o ipoteză îndrăsneață; apoi, ei se grăbesc să tragă concluzii, ca și cum acea ipoteză ar fi fost un adevăr indiscutabil.

[4] *Jésus de Nazareth*, t. I, p. 331.

oferă garanții de soliditate. Se elimină, deci, pe capete, și se termină prin a nu avea decât un *Kern* (sâmbure) foarte autentic, care este — așa vreau să ne asigure — imprescriptibil, de netăgăduit, absolut sigur, și care desfide orice critică ostilă, — bine'nțeles, până când apare un „teolog modern" mai îndrăsneț decât colegii săi, care la rândul său respinge tocmai ceea ce au crezut aceștia că poate fi conservat. Asfel s'a ajuns până acolo încât să se descopere retușeri și adăugiri chiar și în așa numita *Urevangelium*, sau „evanghelia primordială", care ar fi stat la temelia scripturii sfântului Marcu.

Johannes Weiss socotește evanghelia a doua cea mai veche dintre toate; dar nu crede că aceasta ar reprezenta fidel tradiția originală: „Aceasta deja nu mai este o sursă, ci un bazin colector".[1] Destulă tradiție colectată de sfântul Marcu era deja desfigurată: el a luat de bune chiar detalii mitologice și legendare; el are, în afară de aceasta, o amprentă paulină pronunțată.[2] „Observăm ușor că nu trebue să-l înțelegem numai decât textual în toate pasagiile".[3]

Dacă până și evanghelia față de care teologii liberali mărturisesc cea mai mare încredere a fost astfel alterată, aproape îndată după scrierea sa, ce trebue să se creadă despre celelalte? Johannes Weiss nu pregetă să ne spună, pentru a ne liniști, „c'ar fi nedrept să te apropii de acest document cu neîncredere absolută, și că, în acest caz, nu se poate crea nimic durabil": unui dintre colegii săi, cu idei osebit de avansate, Dr. W. Wrede,[4] n'a ezitat, împingând la extrem principiile criticei raționaliste, să pună în discuție nu numai autenticitatea, ci și caracterul istoric al întregei evanghelii a doua.[5]

§ VI. — Tradiția evanghelică a fost alterată curând de influințe dogmatice

S'a văzut deja în paginile precedente că una din rațiunile principale pe cari se'ntemeiază criticii, pentru a justifica neîncrederea lor față de povestirile evanghelice, constă în influințele dogmatice pe cari aceste povestiri le-ar fi suferit încă din primele zile. E interesant să auzim în ce termeni este exprimată această gravă obiecțiune.

---

[1] *Das älteste Evangelium*, Göttingen, 1903, p. 2.

[2] *Ibid.*, p. 98 urm.

[3] p. 121.

[4] In lucrarea sa de răsunet *Das Messiasgeheimnis in den Evangelien, zugleich ein Beitrag zum Verständnis des Markusevangeliums*, Göttingen, 1901.

[5] Vezi O. Holtzmann, *Das Messiasbewusstsein Jesu und seine neueste Bestreitung*, Giessen, 1902, p. 14.

„Este sigur, scria nu demult P.-W. Schmiedel,[1] că încă din epoca creştinătăţii primare s'au spus despre persoana lui Iisus, din pură veneraţie pentru El, destule lucruri cari merg prea departe". Schmiedel înţelege să recunoască totuşi că criticul „cel mai nepăsător" este obligat să admită că Domnul nostru Iisus Hristos a trebuit să fie, pentru primii Săi aderenţi, un personagiu de înaltă importanţă, de vreme ce îi dovedesc un respect atât de profund. El trebuia să înţeleagă că această mărturisire prejudiciază greu teza sa: nu i s'au putut aduce lui Iisus astfel de omagii decât după ce s'au convins îndeajuns că El era vrednic de ele, şi după ce s'au obţinut garanţii serioase despre minunile, profeţiile şi titlurile Sale.

Arnold Meyer este şi mai explicit:[2] „Noi nu suntem informaţi despre acest Iisus decât de cei ce au crezut în el, şi cari au devenit martori ai Lui înaintea oamenilor. Fără îndoială, este mângăietor lucru să pleci urechea la cei a căror inimă este în întregime copleşită de dragostea care adoră, de credinţa înflăcărată, de nădejdea fericitoare în Iisus; să pleci urechea la cei ce nu şi-au cruţat viaţa ca să dea mărturie în favoarea lui Iisus. Dar pentru istoric, martorii cari cred nu sunt implicit martori veridici, în sensul unei informaţii istorice obiective. Nu încape îndoială că aceşti oameni au vrut să ne spună adevărul; dar adevărul de care e vorba aici nu poate fi contemplat cu ochi omeneşti, şi experienţa pe care au făcut-o ei n'a fost decât de ordin lăuntric; ori, singură informaţia istorică, atâta cât sunt capabili s'o furnizeze, poate fi utilă acestui adevăr... In aceste condiţiuni, faptul istoric foarte uşor a putut fi diminuat, transformat şi îmbogăţit pe nesimţite — e drept că nu totdeauna în mod obligatoriu. Mai ales nu se poate nega că deja imaginea Iisus-ului pământesc n'ar fi fost nimbată de strălucirea divină în care ucenicii au contemplat pe (stăpânul lor) cel înviat... Reflexiuni de genul acesta au impus cercetărilor moderne datoria de-a supune criticei vechile documente creştine relative la Hristos, şi, în expunerea vieţii lui Iisus,... să facă abstracţie cât mai mult cu putinţă de tot ceea ce entuziasmul pios a adăugat la realitatea istorică".

Cine nu vede — s'o spunem aşa în treacăt — cât de arbitrare sunt astfel de principii, şi cum generalizând aplicarea lor, se ajunge în ceea ce-l priveşte pe Domnul, să se găsească în istorisirile evanghelice cel mult giulgiurile cari au înfăşurat câteva ceasuri sfinţitul Său

[1] *Die Person Jesu*, p. 9.

[2] *Die moderne Forschung*, p. 2—3.

trup. De altcum, A. Meyer se contrazice pe sine însuşi când adaugă[1] că Hristosul apostolilor este „cel mai bun martor în favoarea realităţii... Iisus-ului istoric". „Focul pe care duhul Său l-a aprins într'înşii, continuă el, era atât de intens încât a putut să aprindă ulterior lumea întreagă şi să ne hărăzească nouă înşine, epocii noastre prea reci, lumină şi căldură".[2] Ceea ce se numeşte greşit „Iisus-ul istoric", putea oare să producă o impresie durabilă, să lumineze şi să reconforteze sufletele?

W. Bousset este unul din şefii cei mai inteligenţi şi mai activi ai şcoalei zisă liberală. In două volumaşe recente, cari s'au bucurat deopotrivă de-un succes deosebit,[3] a exprimat şi el profunda neîncredere pe care i-o inspiră credinţa evangheliştilor, şi aceea a Bisericii primare, în ceea ce priveşte viaţa lui Iisus: „Insaşi evanghelia cea mai veche a fost scrisă din punctul de vedere al credinţei; deja pentru Marcu, Iisus nu este numai Mesia poporului iudeu, ci miraculosul şi eternul Fiu al lui Dumnezeu, a cărui mărire a strălucit în lumea aceasta.[4] Altundeva,[5] el face această aserţiune, care dacă este aproape brutală în formă, are cel puţin meritul de-a fi foarte sinceră: „Tabloul vieţii lui Iisus a fost trasat dela'nceput din punctul de vedere al credinţei, şi nu din acela al fidelităţii istorice".

Iată, astfel, contrastul net determinat: „de-o parte, credinţa; de cealaltă, fidelitatea istorică. Ori, după „teologii moderni", între aceste două lucruri ar fi incompatibilitate absolută; ele ar fi cu totul inconciliabile şi adevăratul critic trebue, aceasta se înţelege dela sine, să prefere totdeauna celei dintâi pe a doua.

Această teorie este atât de la modă de-o vreme'ncoace încât ne vom permite să insistăm asupra ei, împrumutând încă vreo câteva citate dela corifeii aşa zisei critici.

Şi pentru J. Weiss evangheliile „au fost scrise cu un scop edificator, şi în virtutea unui entusiasm purces din credinţă".[6] E cert, suntem gata să recunoaştem înaintea altora că evangheliile sunt cărţi edificatoare, cele mai edificatoare pe cari le posedă lumea; dar admiţând acest fapt, noi n'avem perfida rezervă mintală că evangheliile cuprind altceva decât istorie propriu zisă.

[1] *Die moderne Forschung*, p. 3.
[2] *Ibid.*, p. 4.
[3] *Was wissen wir von Jesus?* Halle, 1904. *Jesus*, Halle, 1904.
[4] *Was wissen wir...*, p. 54.
[5] *Jesus*, p. 80.
[6] *Die Schriften des Neuen Testaments*, t. I. p. 29.

J. Weiss mai scrie[1] asupra aceleiaşi teme: „In imaginea Iisusului pământesc a fost urzit mult fir de aur, împrumutat din strălucirea Hristosului ceresc". Insinuarea e clară. Incolo, autorul ţine să mai adauge: „Trebue să punem evangheliilor această întrebare: Mărturia lor, isvorâtă din credinţă, se reazimă ea pe fapte? S'au petrecut într'adevăr toate câte ni le povestesc ele? De unde şi-au câştigat ele cunoaşterea faptelor? Putem să le privim ca chezăşii veridice ale istoriei lui Iisus?" In paginile următoare, acuzaţia se precizează din ce în ce mai mult: „Nu trebue să uităm că un discipol entuziast al lui Iisus, care credea în demnitatea Sa împărătească mesianică şi cerească, nu ar putea să treacă numai decât şi în toate privinţele, drept un martor indiscutabil...[2] Imaginaţia creştinătăţii (primare) a îngroşat faptele".[3] In evanghelii, figura lui Iisus nu ne apare „cu limpezimea unui portret, ci înfăşurată în vălul ideei pe care şi-o făcea despre El credinţa Bisericii primare; aşa dar, abia conturată.[4] Concluzia acestui straniu principiu: evangheliile „trebue să fie citite mai puţin ca isvoare istorice decât ca documente ale credinţei şi ale imaginaţiei religioase a primilor creştini".[5]

La fel gândeşte Wellhausen: „Ideea pe care primii creştini şi-o făceau despre Iisus, cu toate că a fost atât de manifestă cât a vieţuit pe pământ, a devenit şi mai sublimă când învierea Sa a fost privită ca un fapt mai presus de orice îndoială; evenimentele anterioare au căpătat prin acest miracol un reflex cu desăvârşire nou; credinţa le-a transfigurat după aceea. Dar acest Iisus de odinioară şi-a avut vremea Sa, cum cred neocriticii să fi dovedit; noi nu mai putem să revenim asupra Lui, chiar dacă am vrea-o".[6] In El, totul a fost exagerat: „Fără moartea Sa, Iisus n'ar fi intrat în istorie. Impresia produsă de cariera Sa provine de-acolo că ea nu s'a încheiat, că ea a fost întreruptă aproape îndată după ce abia începuse".[7]

Aşa le place raţionaliştilor contimporani să interpreteze evangheliile: suprimând cea mai mare parte din cuprinsul lor sub pretextul că tradiţia creştină a inventat — sau cel puţin a colorat în-

---

[1] *Ibid.* [2] *Ibid.*, p. 39. [3] p. 40. [4] p. 47.

[5] *Ibid.* Intr'o altă lucrare, *Das älteste Evangelium*, p. 121, J Weiss pronunţă asupra evangheliilor în general acest verdict sever, care-i va permite apoi să lapede toate pasagiile pe cari le socoteşte contrare teoriilor sale: „Trebue să se recunoască deschis că isvoarele istoriei evanghelice includ (alăturea de fragmente autentice şi demne de crezare), şi produse ale imaginaţiei care idealizează, care dogmatizează, cari vreau să fie didactice. Discuţia se poate purta acum numai asupra proporţiei în care elementele istorice, datorite reflexiunii dogmatice, au fost inserate într'ânsele puţin câte puţin".

[6] *Einleitung in die Evangelien*, Berlin, 1905 p. 115. [7] *Ibid.*

tr'un chip straniu faptele — cu știință sau fără de știință. Ei văd peste tot la treabă ceea ce numesc „influințele eclesiastice", operând retușeri peste retușeri, modificări peste modificări. Acestea sunt „număroase și felurite. In evangheliii nu găsim numai reflexul controverselor trecătoare; vedem aci credința centrală în Iisus, ca Mesia, dând naștere unei serii întregi de istorisiri pe cari trebue să le privim astăzi mai mult ca simboale ale credinței mesianice decât ca narațiuni de evenimente istorice... După psalmul al doilea, Mesia era reprezentat ca regele mesianic căruia Dumnezeu avea să-i spună, în ziua măririi Sale: *Tu ești fiul meu, eu astăzi te-am născut.* Această concepție a inspirat legenda despre glasul din cer care a răsunat la botezul lui Iisus, proclamându-l Fiul cel preaiubit al lui Dumnezeu; (glas) care se face auzit din nou când, pe muntele Taborului, Iisus este asociat într'o vedenie lui Moise și lui Ilie, cari personificau Legea și Proorocii. Ea zace la rădăcina istorisirilor nașterii (lui Iisus) în Mateiu și Luca, cari transpunând în ordinea naturală investitura mesianică, afirmă că Iisus a fost conceput în chip miraculos și născut de o fecioară".[1]

Nu s'ar putea descrie cu mai multă claritate, nici cu mai multă îndrăsneală, obârșia și efectele pretinselor *influințe.*

Un vulgarizator american spune la rândul său:

„Număroase influințe au fost stârnite la lucru în aceste zile (în vremurile de'nceput ale creștinismului), pentru a colora, lărgi și transforma tradițiunea; între alte, cele ce urmează: 1. o nădejde mesianică fierbinte, care făcea pe oameni să creadă că anumite fapte s'au petrecut realmente, pentru că se presupunea că au fost prezise de vechii profeți evrei; 2. o afecțiune osebit de caldă pentru Iisus, care tindea inevitabil să-i exalteze faptele și să-i glorifice caracterul; 3. o tendință omiletică, care crea liber parabole pe socoteala Sa, pentru a manifesta spiritul Său și a-i difuza învățătura, după cum Iisus însuși a creat parabole pentru a-și expune doctrina privitoare la împărăția cerurilor".[2]

Noi am insistat înadins asupra acestui principiu fals, din pricina importanței speciale pe care i-o acordă neo-criticii. In realitate, el este punctul fundamental al sistemului lor. J.-H. Crooker o știe

---

[1] E. Carpenter, *Les Évangiles d'après la critique moderne*, trad. de l'anglais Paris, 1904, p. 22.

[2] J.-H. Crooker, *The Supremacy of Jesus*, Boston, 1904, p. 61—62. După Dr. P. Wernle, *Die Quellen des Lebens Jesu*, Halle, 1904. p. 86, „pentru toți autorii de scripturi evanghelice, din vremurile cele mai vechi, credința în Iisus, Mesia, este lucrul de căpetenie, presupunerea fundamentală". Bine'nțeles, ei s'au înșelat în această privință, și această falsă presupunere a pricinuit toate celelalte erori ale lor.

bine, când adresează Bisericii primare această apostrofă, pe care e evident că ar fi vrut-o solemnă, dar care-i direct ridicolă: „O, Biserică, redă-ne pe adevăratul Iisus, pe Iisus-ul care umbla prin Galileea și binecuvânta copiii, care învăța cu atâta grandoare și care a viețuit atâta de dumnezeește, care a murit pe cruce de-o moarte tot atât de eroică pe cât de curată i-a fost viața! E atâta vreme de când oamenii Bisericii îl țin ferecat în obezile dogmelor cari îi întunecă frumusețea vieții și ascuns în dosul sacramentelor cari distrag atențiunea dela spiritul Său pentru a o fixa asupra sângelui Său! Dealungul câtor ani creștinii au făcut speculații pe socoteala Sa, s'au bătut pentru mormântul Său și au persecutat în numele Său? Veacuri dearândul dogmatiștii au zis: Crede, acolo unde El spunea: Fă. Ei au zis: Teme-te, acolo unde El spunea: Iubește. Ei au încrețit sprâncenele față de firea omenească, acolo unde El surâdea. Ei au învățat dogme, acolo unde El vorbia în parabole. Ei au dat laoparte, ca insuficientă, moralitatea pe care El o găsia îndestulitoare. O, Biserică, contenește să ne nutrești cu mistere dogmatice; contenește să întemnițezi duhul Său, contenește cu nesocotirea evangheliei Sale Noi suntem slabi, capricioși, osteniți; redă-ne pe Iisus, ca să poată fi prietenul nostru, modelul nostru, învățătorul nostru, și inspiratorul nostru".[1]

Printre „influințele" pe cari adversarii noștri le văd ocupate constant, în cursul primilor ani ai creștinismului, să desfigureze istoria lui Iisus, trebue s'o semnalăm, fără să zăbovim, pe aceea a sfântului Pavel, căreia îi atribue o întindere deosebită. E aceasta, de fapt, una din principalele lor dogme — căci și ei au dogmele lor infailibile, ei, cei cari resping cu dispreț dogmele Domnului nostru Iisus Hristos și ale Bisericii Sale — că apostolul neamurilor a introdus în religia Mântuitorului, din capul locului, „o lume'ntreagă de idei".[2] Noi ne mărginim să semnalăm aici acest alt principiu raționalist, a cărui desvoltare ne va preocupa mai încolo și care aparține, la dreptul vorbind, altui studiu.[3] Cum prea bine spune (protestantul) Dr. Kaftan,[4] „πρῶτον ψεῦδος-ul (prima eroare) a teologiei liberale constă în vrerea de-a stabili o separație între Iisus și sfântul Pavel. Dar nici odată nu va reuși surghiunirea marelui apostol în cămara de vechituri a teologiei". (Va urma)

---

[1] *L. c.*, p. 155—156.
[2] A. Meyer, *Was uns Jesus heute ist*, Tübingen, 1907, p. 6.
[3] Care privește teologia sfântului Pavel comparată cu teologia lui Iisus Hristos.
[4] In broșura sa *Jesus und Paulus*, Tübingen, 1906, p. 71. In zilele noastre s'a scris mult despre această temă în cercurile școalei liberale, dar nici odată în chip satisfăcător.

SUB STREAȘINA BISERICII

Prelucrări[1]

de

Preot NICODIM BELEA
Duhovnicul Academiei teologice „Andreiane", Sibiu

3. PĂRINTELE SATULUI

Priviţi-l, tocmai trece peste drum; este zi de Duminecă după vecernie. Merge des pe-acolo. Coteşte apoi la stânga şi-o ia pe drumul de hotar ce duce pe după sat la tufele de soci înfloriţi. Pentru a mai răsufla o leacă, — cum spune dânsul. E bătrân; şi să mergi de dimineaţă la cancelarie, plus două slujbe şi două predici cu stomacul gol, e o caznă serioasă pentru nervi. Intre cumpătare şi cumpătare este deosebire — îmi spuse odată, — la unii începe nemâncarea abia după al optulea pahar, la mine însă ia sfârşit înainte de prima picătură.

De bună seamă — şi aceasta se poate spune fără nici o ironie — că el, cu concepţiile pe cari le are despre lux, nu s'ar potrivi într'un oraş. In satul său, însă, se potriveşte de minune, ca şi când din veci ar fi fost hotărît acolo. Peste tot, el nu se mai poate concepe pe sine fără acest sat; dar nici credincioşii nu-şi mai pot închipui satul fără dânsul.

Atât este de vechiu aici; atât s'au obicinuit ei cu dânsul şi cu firea sa. Iată-l, tocmai stă de vorbă cu unul dintre enoriaşi; pe acesta nu numai că l-a botezat, dar l-a şi cununat în bisericuţa satului şi peste două-trei zile va înrola în armia lui Hristos şi pe noul său născut, ca pe cel mai tânăr recrut.

Intr'adevăr, acesta este preot după rânduială; e un părinte al satului, căruia îi este îngăduit a vorbi despre

---

[1] După *Karl Pfleger:* Im Schatten des Kirchturms. Stille Erlebnisse. 3 Auflage. Paderborn, Verlag Ferdinand Schöningh 1936.

„fiii" săi sufletești. Acelora cari sorb cu nesaț acum, în cârciuma de vale, halbă după halbă, pe sub mustața groasă, acelora pare-că le-a scuturat pantalonașii cu nuiaua încă pe băncile școalei și acum îndrăsnește a-i bate pe umăr și a le spune o vorbă mai tare. Ei îl știu prea bine și îi cunosc intenția. El vrea să aibă în sat ordine, bunăcuviință, cinste și bunăvoire.

Cei cu mintea limpede știu prea bine ce însemnează părintele lor pentru dânșii. Numai câțiva, cu mâncărime de limbă, mai reped câte-o săgeată. Aceștia nu pot mistui în tihnă dacă Dumineca la masă nu discută predica popii. In schimb, când vine și predică un străin, îi cuprinde mai întâi un fel de leșin pentru a se putea extazia și se gândesc: ăsta i-a arătat cum se predică! Au rămas însă buștean! Atâta s'a legat predica de ei ca și cămașa de prunc. Vreau doar să-l perie pe preot, nimic mai mult.

Eu însă l-am auzit vorbind pe bătrânul preot, și anume în parohia sa, într'o Duminecă de rând. Vorbia despre crearea lumii. E mult de-atunci, dar îmi amintesc și acum cât de concisă, cât de originală și cât era de amăsurată priceperii poporului. Și mi-am zis: Dacă omul acesta o duce ani mulți așa la rând, vorbind Duminecă de Duminecă despre asemenea bunuri netrecătoare și probleme vitale, atunci credincioșii săi trebue să fie sau foarte reduși, sau răi de tot, ca să nu-i fie mulțumitori.

Eu știu însă că — exceptând pe cei câțiva „critici" — toți credincioșii sunt un trup și un suflet cu părintele lor. Nu-l lasă pradă cârtelilor. Pescuitorilor în apă tulbure, încă nu le merge bine la ei. Se ținuse odată o adunare acolo. Vorbitorul străin a făcut hazlia imprudență de a-și arăta cultura și iubirea de popor prin a grăi de rău pe preoți, afirmând că sunt lacomi și neiubitori de popor și că n'au altă țintă decât să-și umple punga. Se ridică atunci un țăran și grăi cam așa: „Dacă aveți vreme, veniți încoace și găzduiți numai o săptămână la casa parohială, numărați câți cerșetori și nevoiași bat la ușa preotului, întrebați-i dacă au primit ceva sau nu și apoi să ne spuneți cinstit dacă în onorabila D-voastră viață ați dat atâta milă la săraci câtă a dat preotul nostru într'o singură

săptămână. După aceasta vom asculta bucuroşi continuarea vorbirii D-voastre despre clericii asupritori".

Eu îi doresc bătrânului preot să aibă noroc de mulţi enoriaşi ca acesta, iar enoriaşilor tot aşa de un astfel de păstor.

Acum însă îmi şterg peana şi nu mai scriu un cuvânt măcar. De va băga de seamă părintele satului despre cine-i vorba şi că trag clopotul, îmi serveşte o predică specială pe care de bună seamă n'o ascult aşa bucuros cum am ascultat-o pe cea despre facerea lumii, în bisericuţa din sat.

ATITUDINI

LATIFUNDIILE NOASTRE

— CU PRILEJUL VIZITEI ÎN ARDEAL A MINISTRULUI CULTELOR —

Titularul departamentului Cultelor, P. C. Iconom Stavrofor Constantin Burducea, mânat de dorința de-a cunoaște la fața locului realitățile noastre bisericești, a făcut în a doua jumătate a lui Iulie o călătorie mai îndelungată prin Ardeal și Banat, poposind cu răgaz în toate centrele eparhiale.

Miercuri 18 Iulie a. c., P. C. Sa a sosit la Sibiu, fiind oaspele I. P. Sf. nostru Mitropolit Nicolae, cu care s'a întreținut îndelung asupra problemelor de viață bisericească. Preoțimea din jur s'a întrunit, din acel prilej, în număr remarcabil, în aula Academiei teologice „Andreiane", unde a avut loc întâlnirea ei frățească cu primul preot de mir orânduit în scaunul de ministru al Cultelor. Cuvintele de binecentare cari s'au rostit acolo, ca și amplul expozeu al distinsului oaspe, au fost luminoase și sincere, iar soluționarea anumitor doleanțe cari sunt ale întregei preoțimi ortodoxe române, s'a făcut prompt, dela caz la caz.

Am reținut cu simpatie râvna preotului-ministru de-a se orienta pe teren asupra celor ce avem și a celor ce ne mai lipsesc încă, pentru a da un și mai mare avânt vieții noastre religioase-bisericești. Mai ales din cuvântarea pe care a rostit-o I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului, P. C. Sa a putut să afle cari sunt latifundiile spirituale, avuțiile smerite dar netrecătoare pe temelia trainică a cărora Biserica ortodoxă ardeleană își consolidează de veacuri existența ei sbuciumată și puterea de nebiruit pe care a aruncat-o în cumpănă la cele mai grele răspântii ale istoriei poporului român de dincoace de munți.

Trei sunt aceste latifundii cari au clădit vigoarea și au asigurat propășirea Ortodoxiei ardelene: propovăduirea fidelă și neobosită a adevărurilor Evangheliei Domnului nostru Iisus Hristos, alipirea față de popor și respectul desăvârșit față de cei ce mărturisesc alte credințe.

Nu ne-am abătut nici odată dela calea *pe care ne-a arătat-o Hristos, nici chiar atunci când prigonirile străinilor haini, cari ne-au subjugat vremelnic, au silit poporul român din Ardeal să rămână decenii dearândul „turmă fără păstor"; nu ne-am târguit cu nimeni asupra* adevărului *Lui și* viața *noastră de obște s'a depănat sub ocrotirea Bisericii Sale.*

„Am fost și rămânem o Biserică a poporului" *— a spus I. P. Sf. Mitropolit Nicolae, exprimând un adevăr istoric care nu sufere desmințire ori cât de minuțios ai ispiti istoria Ardealului. Cum trebue*

interpretat acest adevăr? „De sigur nu în sensul că Biserica şi-ar avea originea ei dela popor, căci originea ei este dela Domnul şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos. Dar coborîtă în mijlocul poporului nostru, ea s'a identificat integral cu soarta şi cu toate aspiraţiunile lui. Dacă în lumea aceasta există o preoţime care să se fi identificat cu poporul, apoi aceasta este preoţimea noastră. Ea nu s'a constituit nici când în clasă privilegiată, ci şi-a răzimat toată munca pe iubirea faţă de Cel de sus şi pe iubirea pentru scumpul nostru popor".

In sfârşit, „noi n'am ars pe rug credinţa nimănui", nici pe-a acelora cari au asuprit legea noastră strămoşească. „Noi suntem democraţi prin tot trecutul şi activitatea noastră", prin toate aşezămintele noastre şaguniene — create din obolul poporului şi pentru popor — şi prin toate metodele noastre de lucru. „Am fost călăuziţi întotdeauna de bunătate şi blândeţe evanghelică şi am propovăduit pacea".

Reprezentanţii cultelor greco-catolic, romano-catolic, evanghelic-luteran şi mozaic erau de faţă când I. P. Sf. nostru Mitropolit Nicolae a spus: „Ii întreb, dacă se poate găsi un caz, unul singur măcar, când Biserica noastră să fi atentat la limba, la credinţa sau la libertatea altora. Noi am păstorit în duhul Evangheliei şi înfăţişăm şi astăzi cheagul împăciuirii între oameni".

Clar şi categoric — cum se cade să fie adevărul împărtăşit şi respectat în consecinţă. Iată latifundiile noastre! „Noi nu Vă vom putea arăta multe averi materiale — a spus I. P. Sf. Sa adresându-se Părintelui Ministru C. Burducea — fiindcă în trecutul nostru plin de strâmtorări şi necazuri nu am putut aduna avuţii. Dar suntem fericiţi a Vă spune că toate instituţiile noastre, puse în slujba credinţei religioase şi a culturii poporului, au isvorît din dragostea şi din spiritul de jertfă al credincioşilor noştri".

La rândul său, Părintele Ministru, în cuvântarea din care reproducem câteva fragmente mai încolo, a făcut preoţimii noastre o recomandare pe care o întâmpinăm cu tresăriri de trainică încredere în viitorul raporturilor dintre Biserică şi Stat: „Nu Vă cer să faceţi o politică oarecare, ci politica Evangheliei, a Bisericii. Biserica este chemată să ajute însă şi celelalte organizaţii, ca să le îndrepteze pe o cale spirituală. Totul trebue trecut prin filtrul spiritualităţii. Aceasta e misiunea preoţimii: să ajute, să lumineze. Căci ea trebue să fie sarea pământului şi lumina lumii".

Ii suntem recunoscători! Şi nu putem aprecia îndeajuns folosul cu care este împreunată o consfătuire frăţească de specia celei pe care am văzut-o desfăşurându-se la întrunirea preoţească din cetatea de scaun a Mitropoliei ardelene.

Regimul democratic întru care petrecem ca oameni liberi, ne promite şi altele — tot atât de reconfortante. Noi le aşteptăm. Ne sunt preţioase şi cunoscute, căci ele se află pe linia tradiţiilor noastre multiseculare, de conlucrare armonioasă între păstori şi turmă, între cler şi popor, între înnalţii dregători şi obşte. *Dr. GRIGORIE T. MARCU*

MIŞCAREA LITERARĂ

Ec. *Gh. Ionescu*: VIAŢA ŞI ACTIVITATEA LUI FILOTEI EPISCOPUL BUZĂULUI 1850—1860, ed. II, revăzută şi întregită. Bucureşti, Tip. „Lupta" 1941, p. 158.

Autorul arată în prefaţă că s'a simţit îndemnat a tipări monografia aceasta istorică, apărută la 1909 ca teză de licenţă, într'o nouă ediţie completată cu informaţiile ce a putut culege ulterior din dosarele păstrate în depozitul Arhivelor Statului, precum şi din valoroasa publicaţiune a profesorului I. Ionaşcu, *Material documentar privitor la istoria Seminarului din Buzău 1836—1936.*

Născut la 1805 în Cernat, lângă Braşov ca fiu al lui Ioan Părşoiu şi al soţiei sale Dobra, tânărul *Filip* ajunse în vârstă de 13 ani la mânăstirea *Susana* (Prahova), unde îndeplinea slujba preoţească un văr al mamei sale. De aci trecu la mănăstirea de călugări *Cheia* şi apoi la cea din *Sinaia*, unde se călugări luându-şi numele *Filotei*. Mai târziu se duse la mănăstirea *Neamţu*, vestită „academie călugărească" a Moldovei, de unde porni spre Sf. Munte *Athos*, adăpostindu-se în mânăstirea *Vatoped*. Intors de aci la Bucureşti, avu prilej să cunoască pe viitorul episcop al Buzăului, *Chesarie* (1825—1846), care nu întârzie a-l institui în postul de econom al Episcopiei (1833) încredinţându-i şi egumenia mânăstirii Berca. Calităţile lui de bun chivernisitor s'au afirmat în aşa măsură, încât după încetarea din viaţă a lui Chesarie († 30 Nov. 1846) Principele Gheorghe Bibescu, având prilej să-i cunoască şi aprecieze destoinicia, nu a ezitat a-l numi episcop-locţiitor la Buzău. La 21 Ian. 1847 scria Aron Florian lui Gheorghe Bariţ că în curând vor primi binecuvântări dela episcopii noui şi exprima dorinţa aceasta: „dea Domnul să fie cei mai buni, dar *economul Buzăului să nu lipsească*" (p. 14). Ca dovadă că Filotei nu era numai un bun gospodar, ci şi un iubitor al cărţii poate servi faptul că o „catagrafie de cărţile Sf. Sale părintelui iconom Filoteiu, cârmuitor al sf. episcopii Buzău" indică un considerabil număr de 443 volume româneşti, franţuzeşti, greceşti şi ruseşti, cari îi împodobeau în vremea aceea biblioteca personală.

La 15 Septemvrie 1850 Adunarea Obştească l-a ales pe Filotei „*prin unime de glasuri*" în scaunul episcopesc al Buzăului, iar la 4 Noemvrie acelaş an a fost înscăunat cu mare alai. Cuvântul festiv rostit cu acest prilej cuprindea „sfaturi morale şi învăţături evanghelice". El avea însă ca autor nu pe noul episcop Filotei, ci pe sălişteanul *Dionisie Roman*, după cum afirmă Episcopul Melhisedec în biografia acestuia (p. 22 n. 1).

Activitatea lui episcopească s'a desfăşurat în condiţiuni variate, cărora Filotei le-a ştiut face faţă atât în anii de ocupaţie militară rusească, fiind chiar distins cu medalia Sf. Vladimir, clasa a III-a, cât şi în timpul pregătirii Unirii Principatelor. Această acţiune politică o sprijinea din tot sufletul său, gândindu-se în taină şi la o apropiată unire a Transilvaniei cu Ţara Românească. Prin o circulară din 1857 nu pregeta să-şi îndrume preoţii a face rugăciuni pentru reuşita „unioniştilor" ca Dumnezeu „să unească inimile *tuturor* Românilor". De aceea Talleyrand Périgort agentul Franţei la comisia europeană din Bucureşti, simte trebuinţa să raporteze contelui Walewski, preşedintele Congresului din Paris (1856), la 14 Maiu 1857, că episcopul Buzăului a fost chemat de Mitropolitul Ţării la Bucureşti şi dojenit pentru „adesiunea sa la programul partidului naţionalist" (p. 33 n. 2)

In domeniul vieţii intelectuale şi religioase-morale cuprinsul număroaselor sale circulare îl înfăţişează pe episcopul Filotei ca pe un ierarh preocupat necontenit de năzuinţa ridicării clerului — „acoperit de perdeaua neştiinţei" — la un nivel corespunzător cu cerinţele timpului şi cu sfinţenia misiunii ce avea de îndeplinit. Indemnând preoţii să scrie predici şi să le trimită spre cercetare la episcopie, Filotei însuşi le făcea critica arătând că unele fuseseră copiate, iar altele nu aveau ca autori pe cei ce înaintaseră manuscrisele, ci plătiseră altora să le compună. Episcopul îi sfătuia „să nu gâdile auzul cu perioade şi fraze lungi, anevoie de înţeles", ci predicile lor „să fie ţinute în vorbirea obişnuită de popor". Prin altă circulară impunea fiecărui preot să-şi facă „o *statistică* de câţi poporani merg la biserică, câţi se mărturisesc şi împărtăşesc cu sf. taine şi câţi nu". — La 2 Iunie 1851 îndemna pe protopopi a-şi da toată silinţa să stârpească „din mijlocul păstorilor şi păstoriţilor" patima otrăvitoare a beţiei. Cu deosebită grijă arhierească urmărea „buna creştere a copiilor" stăruind a se clădi şcoală lângă fiecare biserică şi îndrumând protopopii să inspecteze cât mai des învăţământul „căci numai prin împlinirea acestei chemări nobile se poate aştepta îndreptarea societăţii şi, deci, înălţarea Neamului". Altă dată îi sfătuia să combată luxul şi urâta pornire a înjurăturilor. Nu uita nici situaţia materială adeseori nespus de grea şi tristă „a clerului — muncitor fără salar, dar cu dreptul de a cerşi" — argumentând că „atâta timp, cât preoţii nu sunt ajutaţi să ducă *un trai omenesc*, nu vor putea fi de folos enoriaşilor, după cum cer greutăţile vremii,... lipsindu-le atât lor cât şi familiilor, hrana zilnică, din care pricină ei sunt nevoiţi a neglija pastoraţia, al cărei prim scop este bunăstarea morală şi materială a enoriaşilor" (p. 45).

Aceste sfaturi arhiereşti şi repetate stăruinţi ale episcopului Filotei au putut contribui să îndrepte, în multe privinţe, situaţia clerului din eparhia Buzăului în cursul I-ului deceniu din jumătatea a doua a veacului al XIX-lea.

Activitatea literară a acestui episcop strădalnic este înfăţişată în capitolul al X-lea, din cuprinsul căruia se vede că deşi el nu era om cu deosebite aptitudini literare, urmărea totuşi cu viu interes, cu priveghere trează şi cu remarcabil spirit de sacrificiu bănesc sporirea cărţilor de slujbă, precum şi a celor de zidire sufletească. Cu cheltuiala sa au fost tipărite dela 1833—1856 nu mai puţin de 14 lucrări, din îndemnul său 3, iar ca lucrare originală este indicată la pagina 105 cea întitulată „*Instrucţiuni către cler*", cuprinzând îndrumările, sfaturile şi îndemnurile episcopului Filotei către preoţii săi, pe cari dorea să-i vadă la înălţimea sfintei misiuni de educatori ai turmei încredinţate cârmuirii lor duhovniceşti.

Dintre toate aceste lucrări de interes principal este retipărirea Bibliei în 5 tomuri (1854—56). Despre această ediţie de Buzău afirmă autorul că „este superioară faţă de celelalte ediţii (din 1688, 1795 şi 1819) prin puritatea limbii, prin corecţiune sau observarea regulelor gramaticale cât şi prin concisiune". Ea s'a făcut după ediţia lui Samuil Micu Klein (1795) care a fost însă „îndreptată şi mai curăţită de ziceri învechite acum şi obişnuite *numai la fraţii noştri ardeleni*". Motivul care l-a îndemnat să purceadă la această retipărire a Bibliei este indicat în împrejurarea că „a ajuns o carte atât de rară şi atât de costisitoare, încât foarte rar o poate vedea cineva, nu zic la ceilalţi creştini români, ci şi la preoţi chiar, care trebue să fie propovăduitorii cuvântului lui Dumnezeu; nu vede cineva la dânşii decât liturghia şi molitfelnicul, iar Sfânta Scriptură, Coroana cărţilor, nici odată n'a împodobit stearpa lor bibliotecă" (p. 97).

Pândit fiind însă de o boală năprasnică (alienaţie), Filotei s'a simţit îndemnat să-şi facă testamentul (28 Dec. 1858) cu dispoziţii relative la donaţiuni pe seama şcoalei din Buzău, a capelei române din Paris, a Colegiului Naţional din Bucureşti, precum şi spre a trimite „în *şcoalele Europei*, pentru ştiinţe folositoare ţării noastre, *doi ori trei tineri de aici pământeni*" (p. 141). In căutarea sănătăţii se pregătea să plece la Paris, dar moartea s'a grăbit a-i curma firul vieţii şi al suferinţelor în noaptea dintre 15—16 August 1860, la mânăstirea Ciolanu, unde a şi fost înmormântat. Osemintele lui a fost transportate la 1867 în mormântul de lângă catedrala episcopească din Buzău, unde urmaşul său în scaunul vlădicesc, Dionisie Roman, a purtat de grijă să i se ridice „din fond public" o cruce-monument.

Testamentul său, cu un lăsământ preţuit la aproape 3.000.000 Lei, a fost anulat de Curtea de casaţie (4 Nov. 1865) într'un proces în care Alexandru Papiu-Ilarian, în calitate de procuror general, a stăruit şi a reuşit să convingă înalta instanţă, că cel ce se călugăreşte trebue considerat „ca şi cum ar fi murit trupului pentru societate, făcându-şi şi testamentul în acelaş timp. Societatea neexistând pentru el, se retrage în păduri, pustiuri, munţi înalţi, unde, în luptă cu trupul, nu se însoară, nu are familie şi, trăind pentru spirit, nu are, nu poate să aibă avere; deci nici nu poate testa, el este un individ, un om *sui generis*, om, dar nu persoană" (p. 84 n. 1).

Sentinţa Curţii de casaţie, relativă la testamentul lui Filotei l-a determinat pe Melhisedec, episcopul Ismailului să mărturisească îndurerat: „Eu tremur când îmi închipuesc că după moartea mea cărţile mele, obiectele cu care am voit a se înzestra noua Episcopie, ce mi-a fost sortit s'o întemeiez, poate şi un mic capital, adunat din ostenelile de mulţi ani, vor ajunge să fie prada şi jaful datinei hâde, fanariotice şi voinţa mea ultimă, exprimată, cum s'ar zice, cu limbă de moarte, nesocotită şi insultată de oamenii legii şi de jurnalişti, declarată de sacrilegiu şi furare de cele sfinte" (p. 85). Experienţe de aceeaşi natură îl vor fi îndemnat pe Episcopul Melhisedec să scrie în testamentul său cunoscutele cuvinte, pline de mâhnire, cu privire la soarta Bisericii care, prin odiosul act de spoliare, numit secularizare, a devenit săracă materialiceşte, iar politiceşte sclava unor miniştri intitulaţi *de culte* cari, lipsiţi de orice idee despre înalta menire a Bisericii în societate şi adeseori chiar ei duşmani ai creştinismului, stau să ia Bisericii şi ultimele resturi de existenţă materială şi de independenţă"...

In capitolul final *(Concluziuni)* dând o concretizare generală a acestui chip vlădicesc, autorul arată că Filotei avea înfăţişare plăcută, voce frumoasă şi o memorie foarte bună. „Iubea mult natura: grădina episcopală era de o frumuseţe uimitoare în timpul lui. Se bucura în lume de multă trecere, pe care şi-o câştigase numai prin răbdare şi prin muncă unită cu economia. I s'a zis că a fost un Episcop avar. E de bună seamă şi o doză de exagerare în această calificaţie. Adevărat este că există o despărţire prăpăstioasă între *Chesarie*, care cheltuise tot, dar absolut tot pentru binele Bisericii, aşa că la moartea lui nu s'a găsit nimic, şi între *Filotei* la care, dimpotrivă, s'a găsit o mare sumă de bani, care a intrat în vistieria Statului. Banilor ce-i avea strânşi, nu pe căi piezişe, ci prin economii de necrezut, le da prin testamentele sale o foarte laudabilă destinaţie... Ca om, Filotei era modest, cumpătat în traiul lui... Iubea foarte mult şcoala sătească...

Nu era un învăţat de valoare, dar avea entusiasm pentru ridicarea Bisericii şi o vie dorinţă pentru bunăstarea păstorilor ei, încât a îndeplinit cu prisosinţă înalta lui chemare. Ca naţionalist rămâne o figură luminoasă în trecutul Episcopiei Buzăului. *Unirea* era dorinţa lui aprinsă — o Românie mare, în care să intre şi Transilvania, locul naşterii sale".

La sfârşitul monografiei sunt reproduse în *Anexe* (p. 111—151) mai multe acte şi corespondenţe dintre anii 1833—1860, precum şi câteva fragmente dintr'o biografie a Episcopului Filotei, scrisă — nu cu deplină obiectivitate (cf. p. 146—149) — de un vechiu profesor: I. D. Petrescu.

Academia Română, în temeiul propunerii profesorului N. Bănescu, a premiat această monografie, în sesiunea generală din Maiu 1945.

I. L.

I. D. Suciu: NICOLAE TINCU VELIA (1816—1867). VIAŢA ŞI OPERA LUI. Bucureşti 1945, p. 538.

Protopopul şi istoricul bănăţean Nicolae Tincu Velia a putut să-şi găsească în autorul acestei publicaţiuni recente un biograf, care într'un studiu introductiv de 176 pagini înfăţişează împrejurările mediului românesc-bănăţean cu toate preocupările şi aspiraţiunile lui reoglindite în viaţa şi activitatea multilaterală a strădalnicului scriitor. Urmează apoi o considerabilă serie de *Anexe*, reproduse textual dela pagina 181—479, un capitol întitulat *Mărturii postume* p. 483—485, o bibliografie amănunţită p. 487—497, un *rezumat* în limba *română* p. 499—501, tradus şi în *englezeşte* p. 503—506, un *indice* alfabetic p. 507—532. (Aci e de observat, că titulatura exactă a *Asociaţiunii* din Sibiu, care a fost înfiinţată la 1861, nu la 1860 cum se afirmă la p. 121 — nu era cea indicată la p. 507, ci aceasta: *„Asociaţiunea transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român"*). La sfârşitul cărţii e publicată şi *lista ilustraţiilor* (9 la număr) p. 533, precum şi *tabla cuprinsului* p. 535—538.

Născut în Ticvaniul Mare, jud. Caraş, la 1816, N. Tincu Velia, după terminarea studiilor liceale în Seghedin şi a cursului de teologie la Vârşeţ, ajunge diacon în comuna Secaş (1837) apoi preot la Sînersig, *profesor la secţia românească a teologiei* din Vârşeţ şi notar consistorial, iar spre sfârşitul vieţii protopop al Vârşeţului. In toate aceste situaţiuni, activitatea lui s'a desfăşurat cu deosebită râvnă, deşi a întâmpinat număroase dificultăţi. Urmărind cu viu interes desvoltarea ziaristicei române din Transilvania, a colaborat la *Gazeta* şi *Foaia* din Braşov, precum şi la *Telegraful* din Sibiu, traducând din poeziile lui Friedrich Schiller şi făcând el însuşi câteva timide încercări de versificare. La Braşov a tipărit cartea tradusă din limba germană *Cele şapte virtuţi* (1847), iar la Sibiu o *Istorioară bisericească politică-naţională,* care este lucrarea lui de căpetenie. Asupra cuprinsului şi tendinţelor ei de „bănăţenism" şi „dacoromânism" stărue în chip deosebit autorul biografiei.

Afirmaţiunea că Tincu-Velia ar fi fost *„pornit"* să treacă la „unire cu Roma" — spre a scăpa „de ierarhia sârbească", în care scop ar fi continuat *cu râvnă*, până la 1861, *tratative* cu Gheorghe Bariţiu, este riscată. Autorul nu poate invoca nici o dovadă acceptabilă în sprijinul ei. Dimpotrivă, Velia însuşi mărturiseşte într'o scrisoare către Mitropolitul Şaguna: „eu din anul 1858 nu mai ţin nici Gazeta, nici corespondenţă cu acei oameni, ale căror *tendinţe vătămătoare împotrivă sunt în comun cunoscute*" (p. 322).

Nici din cuprinsul scrisorilor adresate la 1847 lui Bariţiu nu rezultă nicidecum că T. Velia ar fi fost „pornit" (p. 85) să treacă la „unire". El scrie despre un preot unit care, deşi ucisese doi oameni, totuşi lua parte „la cele sfinte, făcând *cele mai scandaloase fapte*" şi arată că „crâncenele fărădelegi ce se fac în favoarea „unirei" alungă şi sperie pe oamenii mai înţelepţi... şi prin „frică în inimile

acelora, care într'ânsa îşi văd *moartea limbii şi naţionalităţii mele*". Iar în altă scrisoare din acelaş an comunică aceluiaş Bariţiu, cum răpesc bisericile ortodoxe „cu puterea cei de curând uniţi spărgând în beţia sa (căci) ăsta e mijlocul şi mai umile făgăduinţe, prin care se amăgesc (la unire) ferestrile, uşile dela biserici, ş. a. Partea cea mai mare, numită, scrâşneşte numai dinţii, dar fiind domni pe aci nu cutează a se repezi asupra spărgătorilor. Două biserici se răpiră aşa în săptămânile trecute, cu care ocazie aşa fărădelegi se făcură, care pe tot omul bine simţitor îl alungă cu scârbă şi amărăciune urgisitoare dela îmbrăţişarea uniei. Asta e cauza, domnule, de numai *drojdiile de oameni... se uniră* în comitatul Craşovei. Uitai a-ţi spune, că episcopul nostru şi-a plinit datorinţa, a fost pretutindeni şi a lucrat cât i-a fost prin putinţă, însă după renturnare-i misionarii iarăşi au stricat tot *cu momele: din rachiu, bani*, ş. a. (p. 270).

Din astfel de mărturisiri este admisibilă deducţiunea, că cel ce le aşternuse pe hârtie, stăruind în chip deosebit asupra lor să fi fost *primit* să treacă la „unire cu Roma?"

Lucrarea a fost prezentată ca *teză de doctorat* la Facultatea de litere *a Universităţii din Bucureşti*. Intrebarea ce se impune, este: Să nu fi remarcat nici unul dintre iluştrii examinatori ai manuscrisului evidenta contrazicere dintre textul studiului introductiv şi dintre cuprinsul textelor reproduse în *Anexe ?* V.

CRONICA

PASTORALA SFÂNTULUI SINOD CĂTRE ŢARĂ. Sfântul Sinod al Bisericii ortodoxe române s'a întrunit în şedinţă Luni 30 Iulie a. c., sub preşedinţia I. P. Sf. Patriarh *Nicodim*. Guvernul a fost reprezentat prin P. C. Iconom Stavrofor *Constantin Burducea*, ministrul Cultelor, şi prin dl Prof. univ. *Petre Constantinescu-Iaşi*, ministrul Propagandei. La sfârşitul acestei scurte sesiuni a lucrărilor sale, supremul for de conducere a Bisericii noastre a adresat tuturor dreptcredincioşilor creştini, prin preşedintele său, I. P. Sf. Patriarh Nicodim, o scrisoare pastorală care defineşte atitudinea Ortodoxiei româneşti faţă de evenimentele politice petrecute în vremea din urmă.

Sfântul Sinod constată că dela întrunirea sa precedentă s'au petrecut trei evenimente de căpetenie în viaţa sbuciumată a poporului nostru. Intâiul priveşte schimbarea hotărîtoare a politicei noastre, săvârşită de Majestatea Sa Regele Mihai I, prin actul dela 23 August 1944, care ne-a reaşezat în făgaşul alianţelor noastre fireşti cu Naţiunile Unite. Pentru înţelepciunea, curajul şi patriotismul cu care a interpretat şi îndeplinit adevărata voinţă a poporului, Biserica noastră îi exprimă Suveranului toată recunoştinţa ei, mulţumind totodată fruntaşilor vieţii noastre publice, Armatei române, trupelor sovietice, Angliei şi Statelor Unite ale Americii, cari au colaborat la desăvârşirea isbăvitorului act.

Armistiţiul încheiat în 12 Septemvrie 1944 cu Puterile aliate, ne-a asigurat redobândirea Ardealului de Nord şi răscumpărarea în condiţiuni favorabile a pagubelor pricinuite pe teritoriul URSS în cursul răsboiului nefericit la care ne-a împins Germania hitleristă. „Chiar dacă unele puncte din acel armistiţiu ni s'ar părea grele — spune Pastorala Sf. Sinod — să ne gândim că ele sunt cu mult mai uşoare faţă de ce am fi avut de suportat dacă nu l-am fi încheiat, ci am fi purtat răsboiul până l-am fi pierdut alături de Germania". Indeplinirea loială a condiţiunilor armistiţiului este o îndatorire obştească.

In al treilea rând, suntem mulţumitori lui Dumnezeu pentru biruinţa cu care a încununat luptele Puterilor aliate, care însemnează biruinţa democraţiei. „Acest fapt trebuie să ne umple de bucurie, căci democraţia este cea mai frumoasă ideie politică şi cea mai potrivită cu Evanghelia, pentru că ea pune preţul cel mai mare pe om, pe libertate şi pe datoria fiecăruia de-a ne îngriji de soarta lui,

In democrație nu se mai împart oamenii în îndreptățiți și neîndreptățiți, în vrednici de cinste și în vrednici de ocară, în fericiți posesori de bunuri nenumărate și pururea lipsiți, ci toți sunt chemați să se bucure de cinste, de aceleași drepturi și de împărtășire dreaptă la bunurile vieții. *Democrația însemnează dreptul tuturor popoarelor și tuturor oamenilor la libertate, la dreptate și egalitate, după vrednicia lor.* Această idee frumoasă și mare alcătuiește miezul Chartei dela San Francisco — și noi avem nădejde că marile națiuni vor căuta să-i dee o aplicare cât mai sinceră și mai deplină, care să chezășuiască pacea cea dreaptă între statele și popoarele lumii, fie mari, fie mici.

Biserica ortodoxă română are temeiuri deosebite să salute biruința ideilor democratice, dat fiind caracterul democratic păstrat în învățăturile morale și în organizația ei. Chiar în cursul anilor de dictatură ea a luptat să-și păstreze organizația democratică, menținând corporațiile reprezentative și sistemul de alegere în așezarea rânduelilor ei, chemând alături pe preot și poporul dreptcredincios să-și spună cuvântul.

De aceea avem motive să ne bucurăm că aceste idei au ajuns la biruință și în viața statului nostru și se cuvine să le dăm tot sprijinul ca ele să rămână la conducere. Guvernul de azi al Țării, ca și oricare altul, este dator să-și dee toate silințele ca să pună Țara la pas cu lumea de azi, să o împrietenească cu națiunile biruitoare și să o încadreze în societatea statelor în care voința poporului e respectată și luată în seamă după învățăturile democrației. Pentru aceste motive îndemnăm binecredinciosul nostru popor să fie cu ascultare față de conducerea Țării, sprijinind-o în silințele ei de a învinge greutățile timpurilor de față, de a conduce corabia Statului nostru spre limanul libertății și ale independenței și spre binele tuturor cetățenilor lui.

La sforțările pe care Onoratul Guvern le face pentru a strânge legăturile de prietenie între Țara noastră și Uniunea Sovietică, Biserica înțelege să-și adauge lucrarea sa prin legăturile pe care caută să le închege tot mai mult între ea — ca Biserică autocefală — și între Biserica autocefală pravoslavnică rusă — și prin aceasta între sufletul celor două popoare. In acest scop ne vom nizui să facem schimb de cărți cu Biserica rusească, de tineri cari se pregătesc pentru taina preoției, de vizite dela unii la alții, pentru a spori cât mai mult dragostea între popoarele noastre de aceeași credință".

Nu ne îndoim că Pastorala Sf. Sinod va avea ecoul cuvenit unui cuvânt de învățătură purces dela suprema noastră autoritate bisericească.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

MINISTRUL CULTELOR LA SIBIU. In călătoria sa prin Ardeal și Banat, P. C. Icon. Stavr. C. Burducea, ministrul Cultelor, a poposit la Sibiu în zilele de 18—20 Iulie a. c. P. C. Sa era însoțit de directorul Cultelor, P. C. Preot Zaharia Mânțulescu. Ambii demnitari

au fost găzduiţi la Reşedinţa mitropolitană, fiind oaspeţii I. P. Sf. nostru Mitropolit Nicolae.

In aula Academiei teologice „Andreiane" se aflau întruniţi, pentru a-l întâmpina pe preotul-ministru, membrii clerului dela centrul Mitropoliei Ardealului, număroşi preoţi din împrejurimi, capii celorlalte culte, şefii autorităţilor administrative judeţene şi municipale, şi reprezentanţii partidelor democratice din guvern.

După intonarea imnului arhieresc de către corul improvizat la iuţeală de preoţii noştri, a rostit un cuvânt de bineventare I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului. Cuvântul I. P. Sf. Sale îl comentăm în alt compartiment al numărului de faţă al revistei noastre.

Au mai vorbit apoi: dl Nicolae Lăzăriciu, subprefectul judeţului Sibiu, Dr. Friedrich Müller, episcopul Bisericii evanghelice luterane, Păr. protopop unit Victor Aron, dl primar al municipiului Vasile Hada, preşedintele secţiei sibiene a UPD Păr. Dr. C. Sârbu, rectorul Academiei teologice „Andreiane" Păr. Dr. D. Stăniloae, şef-rabinul Dr. Kraus, ş. a.

Le-a răspuns tuturor Părintele Ministru, arătând că vine în mijlocul clerului sibian nu ca un ministru, ci ca un împreună-lucrător în via Domnului, pentru a aduce tuturor expresiunea dragostei şefului Guvernului, dl Prim-Ministru Dr. Petru Groza, fiu de preot ardelean şi strălucit membru al corporaţiilor noastre bisericeşti de tip democratic şagunian. Despre preoţime, despre convingerile ei democratice şi despre misiunea ei actuală, Părintele Ministru a spus adevăruri demne de reţinut:

„Preoţimea, de altfel, este democrată tocmai prin ceea ce ne-a adus Mântuitorul, dar şi prin aceea că se ridică din muncitorii de jos, din popor. Ea stă în mijlocul poporului, lucrează, conduce şi luminează acest popor. Exemplu este şi faptul că el îşi zideşte singur casa, ca o rândunea, casa şi biserica poporului. Ea nu ignorează acest pământ, pe care îl lucrează cu braţele sale, îl gospodăreşte în rând cu ţăranul.

Munca preoţimii este fericirea poporului. Nu se putea trece peste această forţă spirituală care este Biserica. Biserica noastră este una cu poporul şi poporul una cu Biserica. Guvernul P. Groza trebuia să zidească toată lucrarea sa pe forţa spirituală a poporului. Cine nu a făcut aşa, a pierit din istorie. Dar cine zideşte pe faţa adevărată a poporului, rămâne în istoria neamului.

Trecem astăzi prin vremuri istorice şi suntem datori să ajutăm poporul să iasă din acest impas; să-l mântuim aici, ca să fie mântuit şi dincolo. Să lucrăm cu arma dragostei care merge la inimă. Nu putem să ne despărţim nici o clipă de această dragoste a poporului.

Ca ministru, eu am deschis oricui porţile şi le ţin deschise. Am venit aici ca să fiu un adevărat servitor al Bisericii, deci şi al poporului. Ministerul îi este deschis Bisericii, deci şi neamului. Ajut şi

dau, dar nu din al meu, ci din al Dv. Pentru ajutor nu trebue să fiu solicitat, ci numai anunţat.

Dacă unii au avut şi încă mai au rezerve faţă de slujitorii altarului, este din oarecari greşeli din trecut. Dar preoţii — unii — au lucrat aşa dintr'un gând mare şi bine intenţionaţi, crezând că servesc poporul. Dar ei s'au recules şi s'au retras când s'au văzut înşelaţi în aşteptările lor. Nu ei poartă vina, ci aceia cari au înşelat aspiraţiile poporului.

Astăzi, Biserica este chemată la lucru, iar nu lăsată laoparte. Unde preotul lucrează şi nu iese din fila Evangheliei şi canoanelor, acolo va fi mulţumit şi el şi tot poporul. Cine iese din fila Evangheliei şi din rânduiala canoanelor, acela este afară de cercul vieţii noastre şi va fi bătut de vânt şi de ploaie.

Toate lucrările noastre să se rezume în ceea ce se înţelege prin pace: pacea dela Dumnezeu. Pacea pentru poporul nostru şi între popoarele lumii. Să facem din creştinii noştri nişte fiinţe ideale pe pământ, dându-le pacea adevărată a lui Dumnezeu. Prin misiunea noastră să coborîm pacea lui Hristos. Să îndepărtăm ura de neam, rasă sau religie. Să respectăm omul, ca să ne respecte şi el pe noi. Respectul omului faţă de om, aduce pacea".

In după amiaza zilei de 18 Iulie a. c., Părintele Ministru s'a întreţinut tot acolo cu membrii clerului, soluţionând pe loc felurite doleanţe. Cu acel prilej, Păr. Ioan Munteanu a arătat pe larg cum s'a organizat UPD în Arhiepiscopia Sibiului, şi realizările de până acum ale acestei organizaţii profesionale a preoţimii noastre.

După o vizită la Capela Academiei teologice „Andreiane" şi la Biblioteca mitropolitană, P. C. Sa a plecat la Schitul Păltiniş cu I. P. Sf. Mitropolit Nicolae şi cu Păr. director al Cultelor Z. Mântulescu.

A doua zi, a cercetat la reşedinţă pe D. Dr. Friedrich Müller, episcopul evanghelic luteran, a vizitat Catedrala noastră mitropolitană, Tipografia şi Librăria Arhidiecezană, birourile consistoriale şi sediile partidelor democratice din FND.

Vineri 20 Iulie a. c., Părintele Ministru a plecat spre Alba-Iulia, ducând cele mai bune impresii asupra vieţii bisericeşti din Sibiul ortodox, odată cu expresiunea simţămintelor de simpatie pe cari Chiriarhul şi preoţimea noastră le nutresc faţă de dl Prim-Ministru Dr. Petru Groza şi colaboratorii dsale din guvern.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

NOTE ŞI INFORMAŢII

AL DOILEA războl mondial a luat sfârşit în ziua de 2 Septemvrie a. c., când împuterniciţii Japoniei au semnat actul de capitulare necondiţionată.

De-acum încolo, toate sforţările celor responsabili de viitorul omenirii se concentrează în jurul problemei conservării păcii. Căci dacă actualul războiu a făcut 30 milioane victime, apoi e sigur că unui al treilea războiu mondial omenirea nu i-ar mai supravieţui. Lucrul acesta a fost subliniat de Generalul american Douglas Mac Arthur, comandantul suprem al trupelor aliate de pe fronturile din Pacific, cu prilejul îndeplinirii formelor de capitulare necondiţionată a Japoniei. Şi el, şi dl Harry Truman, preşedintele USA, au invocat ajutorul lui Dumnezeu pentru grabnica întocmire a unei lumi mai bune şi mai fericite.

PROFESORUL universitar Dr. *Coriolan Petranu* s'a săvârşit din viaţă în 16 Iulie a. c., în vârstă de 54 ani.

Specialist în istoria artei, autor a număroase lucrări de valoare publicate'n mai multe limbi, profesorul Petranu a inventariat şi studiat, în înţelegere cu I. P. Sf. nostru Mitropolit Nicolae, bisericile vechi de lemn şi piatră din jud. Hunedoara şi Munţii Apuseni, lăsând un material abundent şi selecţionat.

Revistei noastre i-a fost colaborator preţios.

Odihnească în pace!

PROFESORUL pensionar *Enea Hodoş*, membru corespondent al Academiei Române şi redactor al foii „Telegraful Român", s'a săvârşit din viaţă în vârstă de 86 ani. Vineri 27 Iulie a. c., rămăşiţele sale pământeşti au fost aşezate'n mormânt. Un sobor de preoţi, în frunte cu P. C. Prot. Aurel Nanu, consilier arhiepiscopesc, a săvârşit prohodul în capela Cimitirului central din Sibiu. Familia şi câţiva prieteni şi cunoscuţi au asistat la sfânta slujbă.

Arhiepiscopia Sibiului şi redacţia „Telegrafului Român" prin Păr. Dr. Corneliu Sârbu, Institutul de Istorie Naţională al Universităţii Ardealului prin dl Şef de lucrări Dr. Ştefan Pascu, Academia Română prin Păr. Prof. univ. Dr. Ioan Lupaş, şi foştii elevi prin Păr. Profesor Timotei Popovici, i-au adus regretatului adormit întru Domnul ultimul salut creştinesc.

Despre Enea Silviu Hodoş şi despre opera sa publicistică, revista noastră a avut prilejul să scrie pe larg când a apărut ultima sa lucrare mai mare.

Dumnezeu să-l odihnească în curţile Sale!

PROTOPOPUL Dr. *Vasile Oana* a adormit întru Domnul în 19 Aug. a. c., în vârstă de 55 ani. A slujit Biserica noastră cu o rară vrednicie vreme de 31 ani, ca paroh în Sebeş-Alba (1914—1925), protopop al Hunedoarei (1925—1931) şi protopop al tractului Sebeş-Alba (1931—1945).

Cucernic şi cult, demn şi zelos, s'a distins pe târâm administrativ şi antisectar. Condeiul îi era familiar.

Un sobor de 30 preoţi, în frunte cu I. P. C. Arhim. Vicar Teodor Scorobeţ, împreună cu oficialităţile şi poporul din Sebeş-Alba şi jur, l-au petrecut la mormânt în 21 Aug. a. c.

Dumnezeu să-l odihnească în pace!

MIERCURI 29 Aug. a. c. a încetat din viaţă cunoscutul avocat şi luptător naţionalist Dr. *Lucian Borcia*, jurisconsultul Arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba-Iulia şi Sibiu.

Prohodirea rămăşiţelor sale pământeşti a fost făcută de către I. P. Sf. nostru Mitropolit *Nicolae*, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi, iar I. P. C. Arhim. Vicar Teodor Scorobeţ a rostit o cuvântare funebră.

Odihnească în pace!

GUVERNUL a luat hotărârea de a fi puşi în libertate toţi preoţii cari se mai află deţinuţi în lagăre şi în închisori. Nici un preot nu va fi epurat din serviciu.

Deciziunea a fost întâmpinată cu osebită simpatie de către cler şi popor.

INTRE Patriarhia rusească şi Patriarhia românească a intervenit un aranjament potrivit căruia se va face în curând schimb de studenţi teologi între cele două Biserici surori.

CUNOSCUTA lucrare a lui Fr. W. Förster intitulată *Hristos şi viaţa omenească*, tradusă în româneşte de Profesorul Nicolae Colan şi tipărită în 1925 la Tipografia Săteanului din Sibiu, reapare acum, în a doua ediţie, într'un singur volum, în „Seria Didactică". Cu această carte de căpătâiu îşi inaugurează vechea noastră tiparniţă şaguniană sezonul de toamnă al noutăţilor ei literare.

Vom reveni.

GR. T. M.

REVISTA TEOLOGICA

ORGAN PENTRU ȘTIINȚA ȘI VIAȚA BISERICEASCĂ

ÎNFIINȚATĂ ÎN ANUL 1907 DE PROFESORUL Dr. NICOLAE BĂLAN

FOȘTII DIRECTORI AI „REVISTEI TEOLOGICE":

Inalt Prea Sf. Sa **Dr. NICOLAE BĂLAN,** Mitropolitul Ardealului (1907—1916), ajutat în 1914—1916 de către dl Prof. univ. Dr. Silviu Dragomir

P. Sf. Sa Episcopul **POLICARP MORUȘCA** (1921—1922)

P. Sf. Sa Episcopul **NICOLAE COLAN** (1923—1936)

GRUPAREA REVISTEI: **BALCA NICOLAE, BELEA MINODORA, BELEA NICODIM, BEZDECHI ȘT., BODOGAE T., BOLOGA LUCIAN, BUNEA I., CĂLUGĂR D., CÂNDEA SP., CHIOARIU I., CIORAN E., CIUHANDU GH., COMAN V., COSMA A. C., CRĂCIUN I., DĂNCILĂ I., FELEA V. IL., GHERMAN P. (†), GHERMAN SEPTIMIA, GHIBU O., HRADIL IOSIF, ILIESCU ADINA, LITERAT V., LUNGULESCU I. N., LUPAȘ I., LUPȘA ȘT., MAIOR GH., MATEIU I., METEȘ ȘT., MLADIN NICOLAE, MOGA I., MOȘOIU I., MUȘLEA C., NANU A., NEAGA N., NEAGU M., OANCEA ZOSIM, OPRIȘ I., PETRANU C. (†), POPA AL., POPA GRIGORE, POPOVICI N., RADU AUREL, RADU SIMION, REZUȘ P., SÂRBU C., SCRIBAN IULIU, SECAȘ GH., STAN LIVIU, STANCA SEB., STĂNESCU G. G., STĂNILOAE D., STOICA EM., ȘESAN P. MILAN, ȘOIMA GH., TECULESCU HORIA (†), TERCHILĂ NICOLAE, TODORAN IZIDOR, VASILESCU E., VASILESCU MARIANA, VEȘTEMEAN D., VLAD SOFRON, VONICA NICOLAE (†)**

DIRECTOR: **GRIGORIE T. MARCU**

Redacția și Administrația: SIBIU, ACADEMIA TEOLOGICĂ „ANDREIANĂ"

BIBLIOGRAFIE

Mitropolitul *Nicolae*: MÂNTUEŞTE DOAMNE POPORUL TAU. Sibiu, Tipografia Arhidiecezană 1945, p. XVI+254. Preţul Lei 800.— Coperta: Ieromonah Arsenie.

Cartea celor şapte ani [1938—1944] de sbucium românesc oglindit în cuvântări, discursuri şi pastorale arhiereşti.

† Nicolae, Episcopul Clujului: Noul Testament. Ediţia II. Cluj 1945
Albu Nicolae: Istoria învăţământului românesc din Transilvania până la 1800. Blaj 1944
Anuarul XXI (III) al Academiei teologice „Andreiane" ort. rom. din Sibiu (1944—45). Sibiu 1945
Aristofan: Plutus. Trad. de St. Bezdechi. Sibiu 1944
Bezdechi Şt. Dr. Prof. univ.: Cronica inedită dela Blaj a protosinghelului Naum Râmniceanu. Partea I. Sibiu 1944
Bodogae T. Preot Dr.: Despre cunoştinţele teologice ale preoţilor români de acum 200 de ani. Sibiu 1944
Borza Al.: O problemă fundamentală pentru Biserică şi Neam: Copiii. Timişoara 1944
Branişte Ene Diacon: Explicarea Sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila. Bucureşti 1943
Ciceu Teodor Preot: Tălmăciri la Evangheliile Duminecilor de peste an. Cluj 1945
Diamandi Sterie: Fiul lui Dumnezeu-Fiul Omului. Vol. II: Activitatea şi învăţătura. Bucureşti 1943. Vol. III: Patimile, moartea şi învierea. Bucureşti 1943
Dragomir Silviu Dr. Prof. univ.: André Şaguna et Joseph Rajacic in: Balcania. VI. Bucarest MCMXLIII, p. 242—282
Fruma I. Dr. şi **Marcu** T. Grig. Dr.: Procesul Mântuitorului. Studiu juridic şi teologic. [„Seria Teologică" nr 30] Sibiu 1945
Lupaş-Vlasiu Marina Dr.: Aspecte din istoria Transilvaniei. Sibiu 1945
Lupşa St. Dr. Prot.: Primatul sf. Apostol Petru în literatura primelor trei veacuri creştine. Iaşi f. a.
Marcu T. Grigorie Dr. Diacon: Un temeiu documentar al istoricităţii cărţilor Noului Testament: Fragmentul Muratori („Contribuţiuni la studiul T. N." nr. 4). Sibiu 1944
— Din neamul lui Dumnezeu suntem [Bibl „Veniţi la Hristos" nr. 19]. Sibiu 1945
Mateiu I., **Roşca** P., **Gherghel** I., **Cioranu** S., **Lupaş** S. şi **Gârbacea** I.: Factorii transilvani ai unirii. Braşov 1944
Mladin Nicolae Diacon: Bucură-te Mireasă Pururea Fecioară. Sibiu 1945
Muşlea C. Candid: Biserica Sf. Nicolae din Şcheii-Braşovului, vol. I (1292-1742). Braşov 1943
Oancea Zosim Preot: Preotul din Bonnal, Pestalozzi şi ridicarea poporului. Sibiu 1945
Petranu Coriolan Dr. Prof. univ.: Arta românească din Transilvania. Sibiu 1943
— Ars Transsilvaniae. Etudes d'Histoire de l'Art transylvain. Sibiu 1944
Platon: Euthyfron Menexen. Trad. de St. Bezdechi. Sibiu 1943
— Hippias Maior (Despre frumos). Trad. de St. Bezdechi. Sibiu 1943
— Menon Euthydemus. Trad. de St. Bezdechi. Sibiu 1943
Prodan D.: Teoria imigraţiei Românilor din Principatele Române în Transilvania în veacul al XVIII. Sibiu 1944
Pulpea I. Ioan Diacon: Sfântul mucenic Emilian din Durostor. Bucureşti 1945
Reli Simion Dr. Prof. univ.: Istoria vieţii bisericeşti a Românilor. Vol. I. Cernăuţi 1942
Sârbu Corneliu Dr. Preot: Misionarismul laic în lupta antisectară, Sibiu 1945
— Originea şi răspândirea sectarismului. Cauzele apariţiei şi expansiunii mişcării sectare. Sibiu 1945
Şesan Valerian Dr. Prof. univ.: Curs de Drept bisericesc universal. Ed. IV. Cernăuţi 1942
Vasilescu Emilian: Lecţii introductive în Filosofie. Bucureşti 1943

(Tipărit în 10 Septemvrie 1945) **Lei 500.—**